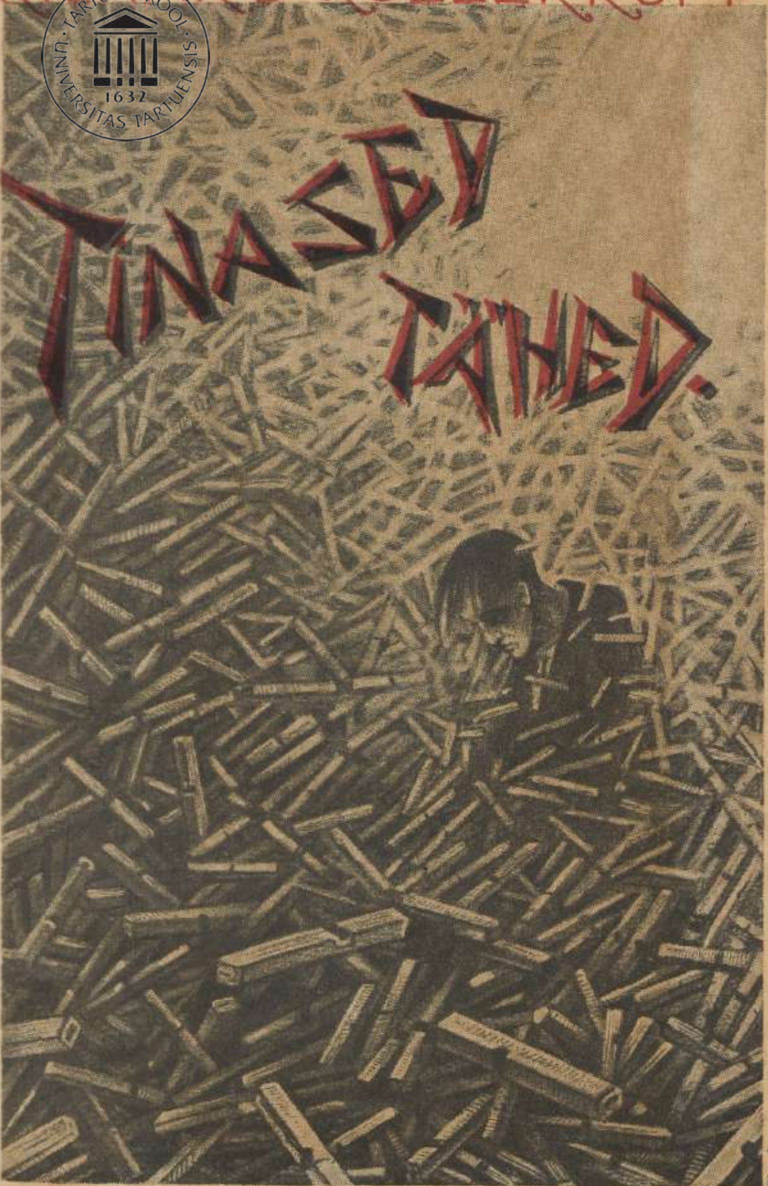
RICHARD-KULLERKUPP

SÕNAVARA

Richard Kullerkupp

TINASED TÄHED

Novelletid

„Sõnavara“ kirjastus Tartus
1925

V. Pohlak & Ko. trükikoda Võrus.

KARL SAARELE suurima lugupidamuse tunnustuseks

RICH. KULLERKUPP

I.

Elav korjus.

Kui Endel mõtles oma möödund elu, siis näis talle, kui oleks ta noorus üks päev Siddhatha Gautama Buddha elust.

Tõsi, ta polnud küll vürsti poeg Sakya soost, kes valitsend kahetuhande neljasaja aasta eest Himalaia taga. Tal polnud küll kasutada kolme paleed, kus ta vaheldamisi oleks eland talvel, suvel ja vihmaajal. Tal polnud jahedaid aedu, kus hõbetiikides sädelevad päikese paistel lootoslilled. Tal polnud ka ratsutamiseks elevante ega puhkepaigaks mango või pippalose varjukatuste aluseid. Kuid tal olid unistused — valged kui tempellilled.

Ja pääle unistuste olid tal kõik võimalused kõigiks naudinguiks: võis veeta aega muusikaga, kirjandusega, näite- või maalikunstiga; võis lõbutseda hetäärega või rännata piki kaugeid maid. Kuid miski ei rahuldand teda. Ta nägi kõigi naudingute taga tühjust ning kaduvust.

Endel võttis naise kahekümneviie aastasena. Ta mõtles, et Jutas on õnn, kuid ta eksis. Ja kuis võiski naine seda mehele pakkuda, mida ta isegi ei tunnud? Ta oli kurb, õnnetu ja vaatas unistavalt kaugusse päeval ja öölambi kumasse öösel.

Siis küsis Endel naiselt nukruse põhjust. Naine vastas:

„Mul oli enne sind armsam. Meie vahekord oli puhas. Siis suri tema. Kuid surnu elab minus. Mis oled sina, elav? Olles elav, oled sa ometi surnud — mu hinges.“

Endel kuulas üllatetuna. Ta armastas naist võimsalt ja ei võind lubada, et ta naise hinges elab keegi muu. Teda piinas armukadedus surnu vastu. Kuis oleks ta tahtnud olla ise surnud, et elada naise hinges, olles piirat mälestuste oreooliga! Ja ta mõistis, et ta ei suuda iial teha naist õnnelikuks, kui ta on surnud talle — elavana.

Mida enam möödus päivi, seda sügavamalle langes Endeli pää. Pea kattis seda hõbedane parukas. Siis saabusid ajad, mil ta ei kannatand enam välja, nähes et oli naisele vaid — elav korjus.

Endel mõtles end tappa, et, olles surnud, elada veel naise hinges. Nii suur oli ta armastus naise vastu. Kuid ta armastas ka elu ja tahtis elada. Nii suur oli ta armastus enese vastu. Sääl andis naine talle poja, ja kui Endel seda võrdles surnu pildiga, siis kohkus: lapsuke oli Juta surnud peigmehe sarnane. See oli liig Endelille!

Siis otsustas ta nii: „Ma ei tapa end, sest ma ei suuda oma elujanu kuidagi tappa. Ma lähen rändama ja olen naisele surnud, — ehk ärkan siis ta hinges ellu?“

Ja Endel kirjutas naisele kirja, et ei suuda temaga elada, kui ta on talle elavana surnud. Ta sureb, et elada naisele — surnuna. Selle

järele lahkus Endel majast ja läks rändama. Kakskümmend aastat rändas Endel ja oli naisele surnud. — —

Ühel päeval teatas poeg Jutale, et teda soovib näha keegi vanamees. Ema käskis ta sisse lasta. Tuppa astus vanamees, kes näis kui pikk brahman. Brahman ütles:

„Ma olen endise Teie abikaasa sõber. Ma läksin umbes samal ajal rändama, kui Teie abikaas suri. Nüüd tulin tagasi kodulinna, kuid mul pole siin enam muid tuttavaid ja sellepärast palun Teilt ulualust tänaseks ööks."

Juta hüüdis:

„Kuigi olen läind teisele mehele, kuid Endeli sõbrad, need on — Endel ise! Kuis võiksin Teid tagasi saata, kui mu õnnetu mees elab mu hinges, olgugi ta ise surnud?! Ma armastan teda nüüd, sest ta elab minus."

Brahman küsis:

„Kuis armastate meest, kes Teie praegune abikaas?"

„See mees, kes elab, on mulle surnud," lausus Juta. „Ainult Endel, kes on surnud, elab mulle."

Brahman, kes polnud keegi muu kui Endel, tundis, et ta on võitnud. Kuid mis kasu on võidust, kui ta selleks, et elada Jutale, peab olema surnud? Tõustes surnuna Juta hinges ellu, ei või ta ju uuesti surra, astudes elavana ta ette?

Ja nüüd ütles brahman:

„Mina olen sinu mees Endel, kes kahekümne aasta eest suri. Ma tapsin enese sinule ja elasin askeedi elu, et lunastada oma kuritööd.

Kuid nirvana jäi leidmata. Siis rändasin kui Ahasverus Birmas, Siamis ja Tiibetis, Hiinas ning Jaapanis, õppisin tundma brahmanismi ja shintoismi, kuid minust sai ainult oopiumi suitsetaja... Nüüd tulin siia, et näha, kas sinus vähemalt surnunagi elan. Ja et sinus tõesti elan, siis ärkan nüüd surnuist, et elavana oma võitu maitseda."

„See oled sina, Endel!" hüüdis Juta. „Sa pole siis surnud? Sa oled mind petnud! Endel, miks ilmusid elavana, et surmata ennast minus igaveseks?!"

„Miks igaveseks?"

„Ilmudes vanana, surmasid sa minus oma — nooruse."

Endel lahkus nukrana. Ta rändas India tempellinnadesse — Madurasse, Tanjuri, Trichonopoli. Ta elas kesk palme ja püramiidi-taolisi gopuure, ning talle jäi teadmine: Kaks korda ei ärka keegi ellu — inimhinges.

Vaim Meido pimedusriigist.

Nad istusid mugavail õhtuil koos ja rändasid läbi Fuij Yama päikeseriigi — Lafcadio Hearni loomingus.

Noil hetkeil ei kuuland nad linna kära, vaid istusid akna all kui muistsed kuningad igaviku kaldal. Kuis oli neile võõras nüüd päevade jatk ja pikkade aastate vahetus!

Nad istusid õhtuti koos ja rändasid otsekui vaateakendega reisivankris, peatades jaamades „Lotos", „Izuma", „Kokoro" ja „Kvaidan" — Lafcadio Hearni loomingus.

Nad nägid veetleva Fuij lumist mägitippu, väikseid majakesi sinise taeva all ja poseerivaid inimesi sinises rõivas. Too oli maa, kus õhtumaa avaldus paigutet orientaalsesse raami. Sääl traavis Kuramajooksja tundide vältel maanteel, ka Mikado auto kihutas täiel ajul. Sääl, orientaalse kirjaga elevandiluust lauakesel, oli elektrikell, ja sääl, Buddha pilditegija kõrval, Ameerika õmblusmasinate ladu.

Autor seadis, joonistas, maalis pilt-pildi kõrvale otsekui mosaiike, kujutades kõike kui eht jaapanlane, olles pikant ja vaimukas. Ja lugejad seurasid autori silmega ja hingega Fuij Yama päikeseriigi kunsti, õppides seda austama, hindama ja nautima.

Nad rändasid ühest Buddha templist teise, kuulasid buddhistlise õppuri mõtteavaldusi surnute püha üle. Nad nägid, kuis õhtuil süüdati mitmevärvilisi omapäraseid surmalaternaid, et vaimuriigist tulijad teed leiaksid; nad nägid buddhistlises unistuses, kuis liikusid siluetid kui vaimude rong läbi Meido pimeduse.

Nii oli õhtuti. Päeval aga töötasid mõlemad masendetuna; kunstnik maalis ja naine toimis majapidamises. Ja olid need päevad täis ahastust kunstnikule: nagu needus oli teda haarand oma katsesarvele, sest ükski teos tal ei õnnestand ja kriitikud — need, ah, vaikisid! Ja niisama nagu kannatas mees, nõnda kannatas ka naine — mehe kannatuse pärast.

Sageli juhatas naine meest: manas esile teoste puudused, kuid ei võind parandada teoseid; sest naises oli enam arenend vaid kriitiline võime. Ja naine kannatas — mehe õnnetuse pärast.

Ühel õhtul luges naine:

„Minevik on kunstnikule üle läind ja ta ei saavuta oma ülimad väljendused mitte aastate vaeva ja ohvririkka hoole läbi. Surnud juhivad kunstniku käsi, kui nad lendlevaid linde maalivad või hommiku- ehk õhtupuna lõuendille viskavad.“

Naine kordas viimast lauset ja jäi mõttesse.

„Mis on?“ küsis mees.

„Ei midagi,“ lausus naine ja luges edasi, kuid ta nägu avaldas ilmet, nagu oleks ta leidnud võtme miski saladuslaeka avamiseks.

„Surnud ei sure mitte,“ luges naine edasi, „vaid elavad varjuolemises kesk lõbusat päeva-

elu. Surnud järgivad omi armsamaid; sõdurid ei sure, vaid saadavad omi naisi, lapsi, mõrsjaid, vanemaid. . . . Samm elust surma on vaid olemisvormi väline muutus."

Mees ei pannud tähele, et tollest ajast alates sündis naises kummaline muutus, veel õigem: ta märkas seda liiga hilja.

Ühel päeval leiti naine järvest — uppunult. Nüüd valdasid kunstnikku ahastuse hetked. Miks suri ta naine? Kas ta ei suutnud teda õnnelikuks teha? Või langes ta järve — hullumeelsena, hajameelsena? Ehk aga tõugati teda kuritahtliselt järve? Võib olla, uppus juhtumusi? Ja nii väga, kuis kunstnik ka püüdis naise surma saladuse laegast avada, kas või veriste sõrmedega, ta ei suutnud seda.

Naine maeti. Kunstnik alustas uuesti tööd ahastuse, üksilduse ja meeleheite hetkeil. Kuid imelik: kui ta maalis kuldses hiilges langevat lehte või kauget õhtupunas löömavat mägiahelat — siis juhtis tema kätt nagu miski nägematu eriskummaline käsi.

Tollest ajast saavutas kunstnik omad ekstaatilised meistriteosed. Kasvas ta kuulsus, ja see oli kui kaste ta südame närbund haavadelle, ta südame närbund õislehele. Miks muutusid vast nüüd ta teosed elavaks? Miks paisutas tuul vast nüüd ta maali ulgumerel paatide purje? Miks ujusid vast nüüd ta maalil pilvede seedrisambad?

Ja kunstnik maalis, kuid mitte selleks, et kuulsaks saada, vaid et unustada loovas töös oma hinge ahastuse, meeleheite. Aga sageli lehitses ta Hearni raamatuid, et meelestada neid

õhtuid, mil luges naisega, ja saavutas siit inspiratsiooni. Ja kui ta siis maalis, nägi naist, kes seisis ta kõrval kui varjukuju, kui pühalik nonn Amida templist.

Ühel süngel päeval lehitses kunstnik jälle lohutuna Hearni. Ja siis leidis ta kahekorra keerat lehe ja sääl oli koht, mis alla kriipsutet punase pliiatsiga. Ka olid need lehed enam pleekind kui muud lehed raamatus.

Kunstnik luges allakriipsutet kohta:

„Surnud juhivad kunstniku käsi, kui lendlevaid linde maalivad või hommiku- ehk õhtupuna lõuendille paiskavad. . . .“

Ja edasi lugedes kirgastus hämmastand mehele naise surma saladus: Ta suri, et mees saavutaks ta surma hinnaga oma võimise tulipunkti; ta astus nõnda elust välja, nagu astub iga inimene uksest välja, et Meido varjuderiigist juhtida mehe käsi ja teha teda õnnelikuks omas loomingus. Ja nuttis kunstnik ahastuses: ta saavutas oma kuulsuse liig kalli hinna eest! —

Keerles aeg. Kunstnik sai pimestet oma hiilgest: ta unustas naise ja hakkas armastama üht oma naisaustajat. Kunstnik sai pimestet kullast: ta unustas kunsti ja armastas oma loomingut — rahakullides.

Siis tuli kriis loomingus; tol ajal abiellus kunstnik uuesti.

Kuid kriis ei möödund: kunagi enam ei löönd ta südames leekima vaimustuslõke ja ta hing jäi jahedaks kui kelder.

Surnud naine ei juhtind enam tema käsi.

Ja kuidas ka kunstnik võitles oma loomevõimetusega kui kustuv peerg marutuulega, ja kuidas ta ka ristis hambul end sundis loomingulle või kunstliste abinõudega püüdis saavutada inspiratsiooni, kuid vari, vaim Meido pimedusriigist ei juhtind pühaliku Amida nonnina enam kunagi ta käsi, ei kunagi.

Ta oli suland pimeduses kui laiali puhut mälestuste, leina, ahastuse ja meeleheite tolm.

II.

Tinased tähed.

Matro astus üle trükikoja künnise, lõi ukse kinni, puudutes vanku, nagu hää sõbra kätt lahkumisel. Tänavalle jõudes peatas, haiglased silmad piluli, lõhnates trükimustast kui värske ajaleht. Ta oli töötand lõunatunnini elektritule nõrgal valgusel, ees ladumiskasti nokkides tinaseid tähti kolme sõrmega. Kolmkümmend aastat oli ta niimoodi töötand töökojas, mis täis tinatolmu, trükivärvi, paberi- ja muid ebaõnnestand keemiliste katsete sarnaseid lõhnu.

Ühes temaga töötasid teised. Ühed ladumiskastide ees, teised rotatsioonmasinail kummardes kui orjad. Kõik nad olid annud tänast päeva edasi ajalehte. Nad ei olnud inimesed, vaid abstraktsioonid, ehitet teat vormelis.

Nädal otsa töötand, võttis Matro laupäeval palga ja läks koju. Sääl, möbleerit toakeses, sõi ta vorsti, leiba ja heitis diivanille. Ta magas pühapäeva lõuneni, läks söögimaija, tuli koju, luges ja heitis uuesti magama, tõustes esmaspäeval. Algas järgmine nädal, mis sarnane eelmistele. Ametivennad organiseerusid, asutasid ametiühisusi, tegid sporti ja streikisid. Viimasel puhul streikis ka Matro, sest ta alistus enamusele. Nii elas ta päevast päeva, olles iseärak, skeptik, keda ei huvitand miski.

Matro ei tunnud kunagi mingisuguseid naudinguid, sest ta saatis osa palgast provintsi alaealistele õdedelle ja emale; ema ei koolend iial, ega saand õed täisealisteks kunagi.

Siiski, kunagi nautis ka Matro armastust. Tüdruk, keda ta ihales, pani valgeid paberpoognaid trükimasina lõuge vahele. Alati nägi ta teda trükimasina kohal, nägu kahvatu, kui valge kriidipaber. Ta oli haige tiisikuses ja köhis sageli. Ent ühel päeval puudus ta masina kohal ja Matro kuulis, et ta haigevoodis. Nädal hiljem saatis ta teda viimaselle puhkepaigale, käes kimp lilli.

Seega ei annud armastus Matrole muud, kui ühe mälestuse, nukra mälestuse.

Matro oli sest päevast pääle veel sõnakehvem, veel kuivem, veel enam eneses. Ta tuli töökotta kui kehastund punktlikkus, täis teadmist, et ta on üks karv too saatusest piitsutet setuka nahas, keda kutsutakse inimkonnaks. Kuna teised nägid töös abinõu, et elada, nägid sihti sihi saavutuseks, omas tema uue sotsiaalse staatika vormeli: töö katab kõik — markxiste, kapitaliste, armastust, vaeva, vaesust.

Nii veeres Matro elu kolmkümmend aastat ja näis, nagu ei oleks midagi, mis oleks tingind ta elule koomilise või traagilise käigu.

Tol päeval, astudes välja töökojast, peatas Matro uksel, silmad kissis kahkjal näol ja köhis valgesse ninarätikusse veritähne, mis sarnased õunaseemneile. Siis ühines teistega ühena lainena ajakohase äripäeva mustas tänavelu voolus. Oli üks neist pehmeist talvepäevist,

mil sulatab lund päikese kuldne kuma, mil nõrgub räästailt vesipiiske kui elavhõbedat.

Matrost möödanes elu fantasmagooria: liuglesid tilisevad saanid kui mustad pardid, autod, rauavoorid, inimesed ja hobused.

Matro peatas ühes vähekäidavas tänavas söögipoe uksel. Peagi ülenes teisele korrale mööda nagisevat puutreppi, mis hoigas ja ägas kui mahasurut elu. Söögisaalis tellis lõunasöögi ja sõi, kunni leidis supist suure takjakujulise ämbliku; ta isu oli kui ära pühit.

Matro maksis arve ja astus välja söögisaalist. Ta jalutas sihita pool tundi linnas sinnatänna. Siis lähenes jälle trükikojale.

Hetk hiljem seisis oma ladumiskasti ees. Ta vaatas: teisel pool regaali seisis väike, punapõseline, kahupäine poisikene. Kaugemal, masinaosakonnas, mustasid trükimasinate mustad siluetid. Ladumismasinate osakonnas, kus vahetpidamata tööteti, kumasid elektrilambid, rippudes traatel kui veidrad valgustandvad linnud.

Matro süütas paberossi; ta kohale tõusis sinkjas suitsuspiraal. Siis köhis ninarätikusse punaseid punktikesi. Ja äkki valdas teda kurbus: Mis on need punktikesed? On need veripisarad, need veripisarad, mida nutab ta vaevat üksik inimsüda?

Äkki lõi kell. Matro hakkas töötama, piludledes silmi, tähistes käsikirja. Ka teiste regaalide ees töötasid inimesed. Kuuldus monotoonne klõbin; kaugemal hakkasid laulma masinad nukrat töölaulu.

Matro ladus seitse rida ja tõstis need koolitahvli kujulisele „laevale“. Ta pilk riivas kahu-

päist poisikest. Ka see tõstis välja read, kusjuures tõmbus ta põsile pilkelik ilme. Matrole tuli meele, et ta sai käsikirja ühel ajal kahupäisega ja ühepalju: neli lehte, igal lehel nelikümmend rida.

Võib olla, püüab poiss laduda võidu temaga? Võib olla, tahab näidata, et ta suudab niisama palju, kui tema?

Matro hakkas laduma kiiremini. Ta silmamunad, kui kaks punkti, ruttasid ridadel, kuhu oli joonistand sulg musta ilukirja. Ta sõrmeotsad määrdusid kordkorralt ikka mustemaks, nagu kastaks ta neid puhu siia, puhu sinna augukesse, mis täis musta viksi. Ta ladus kordkorralt ikka tiitsemalt, ikka tiitsemalt.

Sedasama tegi kahupäine poiss. Matro tundis ärevust: kumb laob neist käsikirja ennem maha?

Matro teadis, et keegi ei kontroleeri nende tööd, kuid ta ei võind leppida täna, et temast laob enam kahupäine poisikene, kes püsind üksnes mõni aasta kasti ees, kuna tema töötand aastakümned metoodiliselt, süstemaatiliselt.

Matro tundis, kuis ta sõrmed värisesid, põlved vabisesid. Ärevusest higines ta keha. Kuid ta püüdis säilitada viimsel punnitusel oma rahu ja ladus kui automaat.

Sedasama tegi ka kahupäine poisikene.

Nad lugesid üksteise ridu.

Nad lugesid üksteise tähti.

Matro luges kahupäise silmist võidujanu, märkas ta liikuvuses mahasurut ägedust. Kuis töötas ta kergelt! Kuis pildus ta iga liigutusega jõuküllust! Ta ei näind aimavatki,

et pani iga tähega kõrvale ühe osa enese olevusest, osa, mis iial ei tule tagasi, mis ei ole elutu mateeria, vaid täis elulist olemist.

Matro pähe tekkisid kummalised mõtted, aga ta südame ümber mähkis end kurbusemadu, et seda litsuda puruks. Ta tundis end äraelanuks, kui läbikulund masinaosa, mis kuhugi ei kõlba, mida vaja heita kolikambri.

Mis oli olnud ta elu? Töö, töö, töö. Mis olid aastad talle toonud, päevad talle annud? Need on tähed, tinased tähed, mida ta noppis ja kõrvale pani. Ta elu veeris kui trükimasina ratas päevast-päeva. Veeris ja veeris, ilma et ta oleks paigast edasi nihkund, edasi pääsend.

Matro silmas äkki, et poiss võttis kätte juba neljanda lehe. Ta hakkas laduma metsikul hool, ilma et oleks suutnud reguleerida tööd tagasihoidlikkuse vormelitega. Ta töötas kramplikult, palavikuselt, aegajalt köhides. Too oli võistlusvõitlus noorusega. Ta pidi näitama, et ta pole kulund hammasratas.

Ent sääl, kõige kiirema ladumishooaegu, lõppes käsikiri.

Matro oli üllatet. Asjata oli püüdnud noorus tast kiirem töötada! Maksis veel elada! Ta suutis veel midagi! Eks ole sihitus eluski oma siht, mida vaja saavutada võitluse teel?

Matro sidus värisevail käsil kinni ladu, et teha äratõmmet. Kinni sidund tõstis ladu „laevalt“ üles ja lahkus ladumiskasti juurest. Ta pilk riivas vastast. Ent tol hetkil libahtas ladu ta sõrmi vahel, murdus ja langes maha paginal, kui äge sööst rahet vastu plekk-katust.

Matro vaatas oma ette hämmastunult. Siis kummardas, võttes oma värisevi sõrmi vahele mõned tähed. Ta kuulis, nagu läbi udu, kuis trükit ajalehepoognaid väljarulluvad masinad laulsid matuselaulu, kurba matuselaulu äraeland inimesele. Need helid tungisid kui tinatolm sisse kõigist pooridest, nagu oleks ta ihu täis miriaade kuulmesoonekesi. Siis katkes ta's nagu midagi, ta kõrvu ääres kumises, aga silme ette tõusid värviringid.

Kuid see oli vaid üks hetk. Siis ajas Matro end sirgu, haaras väriseval käel ninarätiku ja tõstis selle paberõhukeste sinkjate huulte juure. Jälle köhis ta ninarätikusse sinkjaid veripiiski, kuid seekord olid need veripiisad palju suuremad, kui harilikult. Ja nagu vastukaja köhisid teisedki kahvatud kujud omi regaalide kohal.

Siis vaatas ladule põrandal. Talle näis nüüd, et sääl on ta kogu elutöö — purustet, hävitet. Asetas kurbusega ninarätiku tasku, tundes kahupäise poisi hirvitavaid pilke enda pääl. Alandetuna laskus põlvili ladu ette — ja hakkas külmhigiste sõrmedega tähti üles noppima.

Kihlus.

1.

Ma olin üksi, mul ei olnud kedagi, kellele avalduda, kui tuli kurbus mustas rüüs ja suudles mind oma külmade huultega, kui tuli kurbus ja vaatas nukrade silmadega mu otsa, — siis võtsin sule ja kirjutasin need read.

Pääle rasket võitlust tulin oma kodulinna. Ma ei tulnud kodulinna sarnasena, kui säält lahkusin, tugevana ja elujõulisena, ma tulin kodulinna vigasena ja armetuna. See oli pääle rasket võitlust eluga ja — surmaga.

Ma tulin omaste juure, toetudes end karkudelle kui rauk. Ma litsusin kramplikult omad huuled, surusin tagasi pisaraid ja tegin rõõmsa, naeratava näo kui Pierrot — hahha, tegin rõõmsa, naeratava näo kui Pierrot!

Mind tulid vaatama tuttavad ja sõbrad, aga see ei rõõmustand mind; ma nägin nüüd kui võõras neile olin. Kas olid need inimesed kunagi minu tuttavad olnud? Kas olid need inimesed minu sõbrad olnud? Ei, ei iial.

Ainult siis rõõmustasin, kui tuli Õilme. Aga mu rõõm haihtus, kui ma märkasin seda, mida vaid mina võisin märgata. Kuis rõõmustas Õilme kord teisiti, kui mind nägi, kuis oli see siis kõik loomulik! Nüüd oli Õilme muutund, hoopis muutund!

Ma rõõmustasin siiski.

Ma olin seepärast rõõmus — ja see meeldis mulle — et Õilme minuga kunagi ei kõnelend minu õnnetusest, ei kõnelend kunagi, nagu teised, kaastundega minu saatusest ja tulevikust. Õilme vaikis kui haud — ja see meeldis minule.

Õilmel olid smaragd-rohelised silmad, pruunid juuksed ja väike suuke, kuna alumist huult väike lõhe poolitas. Ta oli võluv oma närvliku lõbususega ja võitis kõik. — Ka minul on alumisel huulel lõhe.

Õilme käis minu juures sageli. Siis ei tulnud ta mõnel ajal. Aga kui ta siis jälle tuli ja lahkus, unustas ta oma käekoti minu juure. Muide, ma ei puudutand seda, aga kui ma seda järgmisel kohtamisel Õilme kätte andsin, küsisin, mis sääl sees on.

Õilme näitas sisu. Sääl on minu luuletus ja siis... ah ei! Ta seda ei näita... Kuid ta tahtis ometi näidata — ja see oli kellegi kiri, mesimagus armastuskiri Õilmele. Siis oli veel teine ja kolmas kiri.

Kui Õilme minu juurest lahkus, koputas keegi uksele ja tuppa astus neiu, kes minu kambri kõrval elas. Ta istus toolile ja ütles:

„Ma nägin seda preilit, kes teil käib, eile ühe meriväe leitnandiga kaupluses, kus teenistuses olen; leitnant ostis talle siidisukki.“

2.

Kui Õilme järgmisel korral minu juure tuli ja ma talle otsa vaatasin, siis uskusin, et see oli vale, mis kuulsin. Ent ma küsisin siiski, kes tema kallim on. Õilme kehitas õlgu ja vaatas mulle süütult otsa.

„Ma usun, et ma mõne tuttavaga ometi käia võin," ütles ta. „Tänan sind, et mulle vanade naiste jutte edasi annad! . . . Ma olen väga uhke selle üle, et mind nõnda palju tähele pannakse, et see põhjustab tagaselja rääkimist?"

Ma ei tahtnud sukki talle meelestada. See ei või võimalik olla, mis too naisterahvas minule kõneles! Ei, koguni mitte! Õilme on ju nõnda uhke ja tal on omal teenistus. Ja ma tahtsin talle hääd meelt teha ning küsisin:

„Meie oleme nõnda kaua kihlat . . . millal oleksid meie pulmad?"

Ma ei uskund isegi seda, mis küsisin; ma teadsin ju, et see võimata. Ja kui siis Õilme nägu tõsines ja ta rohelised silmad kaotasid nagu hiilge — siis mõistsin ma, et see teade teda sugugi ei rõõmustand ning ma kahetsesin oma küsimust.

„Kas tõesti? küsis Õilme. „Kui sina seda soovid, siis olen ma valmis, aga et sa minu läbi õnnetuks saaksid, siis ei soovita ma seda sinule."

„Siis tee mind õnnelikuks."

„Kui ma seda ehk ei suuda?"

Kuna ma olin kord ette võtnud teda rõõmustada ja selles asjas sain pettumuse, siis tahtsin näha, mis võiks teda tõesti rõõmustada. Ja ma küsisin:

„Millega võiksin sind rõõmustada?"

Siis ütles Õilme: tal oleks hää meel, kui tal oleks kallis nahast kasukas, boa ja suur hõbe ridiküül. Ta on mõelnud nende pääle sageli, aga ta on vaene ja ei suuda neid omale osta. Aga ta võib ju ka ilma olla.

Ja, ta võib ka ilma olla. . .

Aga ta rõõmustaks siiski, kui ta neid omaks. Kõik vaataksid siis vaid teda — ja uhke oleks ta. Oi, ta mõistab neid kanda ja nad sünniksid temale enam kui teistele! Peaks ma teadma, kuidas nad temale sünniksid!

Kuid ta võib ka ilma olla. . .

Ja Õilme näitas, kui igand ja vanamoeline oli ta jakk. Ta ei salga oma kallima ees midagi, ei midagi! Ja ta katsus luulelisil sõnul esile manada, kuis talle kõik sünniks, kõik, mis kallis, ilus ja hää.

Tol ööl kirjutasin noorusvaimustuses palju. Ma valasin oma purustet hinge paberille selleks, et osta nõela ja niiti, millega võiksin teda kokku õmmelda. Seda peab tegema Õilme, nimelt Õilme.

3.

Algas sügis nuttes. See lootus, mis kirjutamise ajal mu hinge täitis, kadus jäljetult, kui nägin pisaraid, mis nuttis sügis.

Noil pimedail hämarail õhtuil istusin üksinda ja kirjutasin, aga see, mis kirjutasin, oli nii lootusetu ja kurb. Need olid episoodid elust, mis olid olnud ilusad ja mis nüüd uuesti tõusid esile, kuid viirastusliste nägemustena.

Mu hing oli kui kinniste lehtedega raamat, mille lehti ma ise lahti harutasin, et anda seda raamatut kõigile tarvitada. Nad võtku ja lugegu — see on mu elu: Nad naergu või nutku — see on mu hing.

Ja ma mõtlesin nälgivate päävarjuta inimeste pääle, kes kaevikuis. Ja ma mõtlesin voodi pääle laatsaretis, lumivalge voodi pääle, kus

olin lamand üksi noil julmil hetkeil, mil üksindus on hirmsaim.

Ma olen noor ja pean istuma siin, kaugel elust ja askeldusist, kaugel naudinguist ja ilust. Ma olen noor ja maet elusana suurde puusärki, mis määrat elavaile. Ent mu hing igatseb valgust, jänuneb vabadust.

Ma võtsin kargud, riietusin ja läksin välja. Ma kutsusin voorimehe, ja kui ma sõitsin, hingasin ahnelt värsket õhku ja mu meeleolu muutus.

Oli õhtu ja kaugel üürgasid vabrikute sireenid.

Ma sõitsin Õilmele vastu. Voorimees peatus ühe kontori ees. Tuli Õilme. Kuid teda ootas keegi meesterahvas ja pakkus talle oma käsivart.

Nad jõudsid minu kohale ja nagu uppuja karjutus puhkes mu huulilt:

„Õilme!“

Õilme saatja ehmus ja kordas tema nime.

Järgmisel hetkel oli Õilme mu kõrval ja me sõitsime.

Ilus oli sõit vihma udutaval sügisõhtul mööda tühje tänavaid.

Vilkusid tuled majadest, pilkusid silmad gaasilaternaist.

4.

Ja Õilme armastas mind. Ta tõi sageli punaseid lilli, suudles mind kuumalt ja kinnitas, et keegi temale nõnda ei meeldi kui mina. Ta ei saa mind kunagi petma.

Ja Õilme armastas mind väga. Tal oli kallis kasukas, boa ja suur hõbe ridiküül — miks

ei pidand ta mind siis mitte armastama? Ma teen kõik, mis Õilme tahab. Ma ohverdan isegi oma elu Õilme eest.

Ja igakord, kui ma Õilmet nägin, soovis ta midagi. . . Kord tahtis ta moodsat kübarat, kord kindaid, kord maniküür-kasti, puudrit, käevõru.

Ta vajas neid väga, päälegi armastas ta mind. Aga ma kuulsin: Õilme oli sääl ja sääl pidul, Õilme oli väljasõidul, Õilme ei pea end nõnda ülal, kui õige mõrsja.

Ja kõrvalt kambrist neiu ütles mulle:

„Õilme oli täna meil kaupluses . . . leitnant ostis talle batist-püksa".

Ma teadsin: see oli tõsi. Minus tõusis viha ja põlgus Õilme vastu. Ma olin ju temale kõik ohverdand, mis mul oli, aga tema . . . tema pettis mind, vaest ja armetut. Siis otsustasin meie vahekorda muuta ja küsisin:

„Õilme, tuled sa mulle naiseks?"

„Kui sa seda nii väga soovid."

„Sa ise seda mitte?

„Ma ei soovi sind õnnetuks teha".

„Sul on keegi leitnant?

„Mul peab ju keegi olema, kellega väljas käia. . . Ma tõotan sulle, et ma kunagi mehele ei lähe."

„Mitte kunagi?"

„Mõne aasta pärast olen vana, siis ei või ma enam seltskonnas käia, siis oleks mul hää, kui mul oleks sõber, keda käiksin vaatamas."

Ma tänasin teda selle au eest. Ma olin sellest päevast pääle Õilmele külm kui jää,

aga tema käis nüüd harva, väga harva minu juures.

5.

Kord ütles Õilme:

„Sa ei ole enam meeldiv“.

Ma mõtlesin:

„Sest saadik kui ma sulle enam midagi ei osta, ei ole mul enam meeldvust. Nõndaks on siis need asjad!“

Ma ütlesin:

„Meie vahekord vaja lõpetada.“

„Ja, meie vahekord vaja lõpetada,“ kinnitas ka Õilme.

Ma vaatasin punastele lilledele kirjutuslaual ja nägin vast nüüd, et nad olid närbund. Ah, kes võis kunagi ennustada, et närbub ka meie armastus!!

Kuid siis valdas mind kummaline mõte: olen mina kannatand, oled minule annud pettumuse, siis tahan ka mina sinule pettumuse valmistada. Ja täis kirglist kättemaksu iha ütlesin:

„Et ma vaene ja näljas olen, siis palun sinult tagasi kihlasõrmuse,“ ütlesin nii ja lisasin juure, sest mul tuli meele, mida Õilme üle kõige armastas, „ning ridiküüli... Ma müün nad ära ja oleksin päästet näljast.“

Õilme värises.

„Ma armastan sind väga,“ ütles ta, aga ta hääles tundus etteheide.

Ja taga kihutet soovist temale haiget teha, et ta veidikenegi aimaks seda põrguvalu, mis täitis mu kogu olemuse, laususin ma:

„Minul ei ole ju millest elada.“

Ma andsin Õilmele tagasi ta kirjad ja pildid viimase kui ühe, aga selle suure, mille olin ise maalind, selle kiskusin tükkideks ja andsin talle tagasi ka need tükid.

„Hää küll," ütles Õilme. „Ma saadan sulle ridiküüli ja sõrmuse ühes kirjaga, et sind näljast päästa."

Aga ta ütles seda kahetsevalt ja ma mõistsin, et tal tõesti ei olnud kahju minust, vaid ridiküülist.

6.

Kulus kaks nädalat, ma pidin nälga surema, aga Õilme ei saatnud veel ridiküüli ega sõrmust. Miks lasi ta mind kannatada nälga? Miks oli tal kahju neist asjust loobuda?

Siis tuli ta ise. Jäiselt pani ta mu lauale ridiküüli, sõrmuse, mu pildid, kirjad ja ütles:

„Ma jätsin kaks sinu pilti omale... Kui sul neist kahju on, siis maksan ma nad sinule välja... Aga olgu, ma ei taha sind nõnda palju haavata."

Ta pakkus mulle kätt. Ma ei võtnud seda vastu, sest miks püüdis ta ka nüüd mind haavata, öeldes: „Kui sul neist kahju on, siis ma maksan nad sinule välja!.." Ma oleksin ju talle kõik, kõik andestand nende kahe pildi pärast, mida ta omale tahtis pidada. Ma ei oleks neid asju vastu võtnud, kuid siiski püüdis ta mind haavata?!

Teadsin: mu pildid olid vaid abinõu, et haavata mind — tagasitoodud asjade pärast.

Õilme lahkus. Nüüd oli siis kõik otsas! Eks olnud tal kahju ridiküülist, kui ta mind nõnda püüdis haavata?! Ma naersin meeletult

ja lõin omale põlvede pääle. Ma sain niigi palju teha, et tal oli kahju, olgugi — mitte minust loobumise pärast! Ka tema teab nüüd, mis tähendab — kaotada üht kallist asja!

Veel selsamal õhtul kinkisin tänaval ridiküüli ja sõrmuse kellegille tundmatulle lõbunaisele. Tänuks käskis seesama daam mind sõita hullumaija.

Kui siis koju jõudsin, sai mulle selgeks: Õilmele võib keegi osta uue ja parema ridiküüli, mina aga ei või omale osta uut armastust.

Mu sees nagu murdus midagi. Mind valdas meeletu ahastus, mulle tungis midagi kurku ja mu silmist veeresid pisarad.

Ja ma mõistsin, et see armastus, mida arvasin endas närbund olevat kui too punane lill, mille sain Õilmelt kunagi — ma tundsin, et armastus õitseb mu hinges edasi kui närbumata igavesti õitsev tulilill, juues juurtega mu südameverd.

* * *

Kui ma kirjutama hakkasin, oli mu süda raske ja kurb — nüüd aga tunnen kergendust. Aga ma ei kirjutand seda selleks üksnes, et südant kergendada. Las loeb seda ka Õilme, ja kui ta teab, kellele ma ta asjad kinkisin, ehk mõistab ta siis mind enam.

Almus.

Tolles linnas oli oma vaestemaja nagu teisteski. Maja asetses nagu vaestemaja ikka agulis, et vaesus oleks varjat uhke maailma eest. Sääl mänglevad poristel tüüneil tänavail lapsed seas jalgu veristavaid klaasikilde. Sääl elavad inimesed pooleldi maa alla vajund majaloksides kui haudades.

Vaestemaja oli veel luitunum, veel madalam, veel alandlikum kui teised majad. Ta aknad olid rohekad-hallid ja hiilgasid päikese loodel ähmaselt-rohekalt, otsekui koolval kassil. Majake näis kui suurem puust ehitet linnupesa, mis ei tea, kuidas kukkund mingi nägematu puu otsast siia. Ja inimesedki, kes ta väravast sisse ja välja komberdasid, olid kui marusel merel saatusliku tormi poolt tiivust ja jalust vigastet lõukad, viiresed.

Tolles vaestemajas elas mulle tuntud pime. Andsin talle kunagi kusagil tänavnurgal, kus ta seisatas müts käes, almuse. Siis ilmus määrus, et kerjamine keelat ja ma ei näind enam pimedat tänavnurgal, kust möödudes olin harjumuse omand anda almust pimedalle. Hiljem, möödudes vaestemajast, nägin teda väraval eriti nukrana; tol päeval kohustasin end almust talle vaestemaija viima, millist kohustust sageli täitsin.

Pime ei olnudki liiga vana; pigem näis, kui oleks ta vananend enneaegu. Ta nägu, mis oli kivistund, kattis siiski sageli põgus puna, ja oli alati pügat, sest ta ajas habet ise pimesi. Tal olid hallid haredad juuksed, aga ta silmad ei olnud klaasitand, nagu paljudel pimedail, vaid ta laod olid kinni ja punased. Väljas käis ta sirgelt, kobades vaid jämeda peele taolise kepiga oma ees, ja näis, nagu võiks ta kogu maailma läbi kahlata. Hääle intonatsioonist ja aktsendist tundis ta mitte üknes inimesi, vaid ka nende vanadust, kuid lõhnust hindas inimeste ühiskondlist seisukohta, rikkust ja vaesust, aristokraate ja töölisi.

Niimoodi tundsin teda juba mõnda aastat. Ühel süngel päeval astusin vaestemaija, kuid mitte, et talle almust viia; too sündis ahastuslikumal päeval mu elus.

Olid saabund halvad ajad: mu raamatud ei leidnud vastuvõttu ega ülistusi kriitikute poolt. Pahaendelised käsikirjad taskus, rändasin ma ringi, ja mu kõht oli sama tühi kui rahakott. Ühel päeval koju minnes leidsin tänaval, kus elasin, oma viletsa mööbli: peremees oli mu asjad seaduslikult välja tõstnud, kuna üür oli maksmata. Mu asju ümbritsesid uulitsapoisid, ja ma astusin häbiga tagasi tuldud teed; ma ei söandand näidata, et mina olen nende viletsate kolude omanik.

Veerand tundi hiljem astusin vaestemaija, hinges kurbus ja surm. Ma astusin pimeda juure, kes lebas sängis, ja selle asemel, et ta väljasirutet kätte almus panna, surusin seda kui ainsa sõbra kätt. Ma tundsin end tema

väärilisena, sest mu vaesuse päevil olid kõik sõbrad minust eemaldund. Ühtlasi käskisin pimedat kellegi nägija vaestemaja elanikuga mu endise elukorteri juure tänavalle minna, mu asjad võtta, need ära müüa ja saadud raha eest omale paremat toitu hankida, kui on vaestemaja vesine leemekaste.

„See oleks mu viimane almus teile“, lõpetasin.

Pime oli hämmastund. Kuis oli võimalik, et mu asjad tänaval? Siis valetasin, et ma neist ammu tahtsin loobuda, kuna nad on vanad ja halvad ning lasin meelega nad välja tõsta; päälegi sõidan ma teise linna. Viimaks tõendas pime, et ta mind mõistma hakkab ja tahtis kutsuda puujalaga Pauli, kes samas asutuses elas, et asju veel samal päeval täiturule toimetada.

Samal ajal heluhtus vaestemaja kell ja passinaine tõi sisse leemekausi ning asetas pimeda ette lauale. Ma nägin, et see oli vesine, vähese piimaga keedet jahuleem, aga ta lõhn uimastas mind, ta aur nagu uduuju piiras mind, ja ma vaarusin, et mitte maha langeda nõrkusest. Ühtlasi lakkas mu süda töötamast ja ma oleks annud oma hinge — oma käsikirja — tolle lusikatäie leeme eest.

„Ärge rutake“, laususin pimedalle, „kojamees vastutab asjade eest; päälegi olen väsind ja soovin häälmeelel puhata.“

Pime lükkas mu juure pingi ja istus ise sängi veerele. Ma istusin ja lootsin, et ta pakub mulle seegimaja leemekastet maitseda, nagu alati enne; kuid siis lükkasin alati ta

pakkumise tagasi, tundes tülgastust halli vaestemaja leeme vastu. Nüüd aga ei pakkund ta mulle, vaid saades rahustet mu tõendusist, hakkas sööma ja mina . . . mina neelasin pisaraid.

Kui ma paluksin temalt? Mina, kes olen almuseid annud pimedalle, peaksin nüüd paluma kerjuselt tüki leiba — ei, seda ma ei suutnud! Mina — muuside ülistaja, kuigi tunnustamata — mina peaksin paluma almust kerjuselt! Ma ajasin end sirgu, kuigi tundsin, et mu selgroog nagu murdus, ma püüdsin kõneleda rahulikult, kuigi kuulsin, et mu hääl nagu värahtles, ma surusin käe südamelle rahustuseks, kuigi tundsin, et ei suuda säilida ta harilikke tuikeid, ja ma arvasin, et kaotan meelemärkuse.

Leem vallutas mu tähelepanu täielikult. Kuid kõige ahastuslikuma tunde tõi teadmine, et mu seisukord on viletsam vaestemaja elaniku seisukorrast. Kui kurb on teadvus, et oled vaesem kui kerjus, kel on päävari, leib ja kausitäis kuuma leemenestet! Kui kurb on teadvus, et sul on käsikiri, mis ei vääri tükikest leiba! Kuid kõige kurvem oli teadvus, et mu käsikiri, kuigi täis kirja, on asjatundja tõenduse järele tühi nagu mu rahakott, nagu mu kõht.

Ma ei suutnud vältida pilke leemekausilt; olin ta poolt kui lummat. Kausi vaatlemine oli mulle ülim nauding, kui parima kunstiteose nautimine. Pime oli mu kujutluses kui kuningas, kui äraarvamata varandusega täidet varakambri omanik.

Ahastades nägin, et kauss kahanes. Kui pime nüüd söönd oleks ja kausi lauale paneks, ma haaraks selle ja rüüpaks; mulle näis, et

üksainus suutäis oleks mind täitnud, mu nälga igavesti kustutand. Ma vaatasin ringi, et keegi ei näeks, kui kausi haaran. Tuba oli tüün ja raugad lebasid sängides kõveras kui limukad, kui ilged lõustad, ja igaühe ees lauakesel oli aurav leemekauss. Ükski neist ei teind katset lusikat haarata. Kuid mina — ma oleks haarand nüüd kõik kausid, et oma nälga vaigistada.

Pime asetas kausi tagasi lauale. Mul hakkas häbi, sest mulle näis, nagu mõistaks pime mind pimedaile omase instinktiga. Rutem ära siit, otsustasin, et haihtuks mu isu! Vastasel korral ei võind ma vastutada enese eest: haaran kusagilt kausi ja joon tühjaks. Ning siis? Häbi! Häbi!..

Ma tõusin ja ulatasin pimedalle käe:

„Hüvasti! Olen puhand!“

Pime ponnahtas. Ta haaras mu käe ja surus seda reipasti, nagu ei tahakski ta mu kätt valla lasta. Siis ütles ta kogeldes:

„Kas Teie ei võiks . . . kirjutada. . . .“

„Mida?“ küsisin masendetuna.

„Ajalehes, teate seda, et . . . et meid toidetakse halva koeralakkega.“

Jäin hämmastanult püsima. Kuid samal viivul vilkus pääs mõte nagu langev meteoor: nüüd on aeg, nüüd võid kausist maitseda, end täis süüa ühest lusikatäiest! Kuid ühtlasi vaidas mind uhkustunne: olin suutnud siiamaale vastupanu säilitada — ja peaksin nüüd alistuma näljale inimese ees, kes seda halvaks peab, mille pärast olin võrrelnud teda kunin-

gaga! Too oleks päälegi otsekui enese almuse tagasivarastamine.

„Hää küll!“ laususin tumedalt ja suundusin lohutuna ukse poole.

Ma saabusin viimasel ponnitusel vaestemajast nõrkuses hällitavail põlvil tänavalle, astusin esimese eramaja kojauksest sisse, toetasin seina najale, pöörates näo nurga poole, et kojas käijad mind ei näeks — ja nutsin hääletult, olles armetum, kodutum, nälginum, lohutum kui ükski vaestemaja kerjus.

Siis viskasin pää püsti, astusin kojast välja ja, olles täis teadmist, et ka selles seisukorras olen annud almuse -- astusin vastu tumedalle tulevikule.

Metshaud.

Puie latvus hulus sügistuulte kurbus...

Meie jalutime metsas, sügiseses kullas, ja meie pääle laskus ühes sügislehtedega sügiskurbus. Kollane kate raagus puie vahel meie ümber oli kui metsa ema, emakese maa, leinarõivas. Ka me südamerõõmude ümber põimus haudrõivas.

Minu kaaslane oli vana metsavalvur. Olin sõitnud teda külastama mõneks päevaks. Oli igav metsamajakeses üksinda, ja nii tulin metsa — seltsiliseks metsavalvurille.

Uinusid sügiskurbuses sõnad me huulil. Hangund olid me mõtted. Sügistuul, karge, hõõgus me põsil kui kaduvuse hingus. Sügistuul, terav, jäine, puudutas meid kui surma sirp.

„Surnute kaebus!“ ohkas metsavalvur.

Selles hääles helises leina-requiem. Selles helises lein poja järele, kes lasti maha Saksa okkupatsiooni-vägede poolt, kahtlustet kommunistidega mõisa ülevõtmises ja rüüstamises. Teadsin seda: tol ajal külastasin niisama kui nüüd metsavalvuri. Veel enam teadsin: kuigi vana ei pidand oma pojaks seda, keda kahtlusteti härraste vara riisumises ja keda maha lasti kui hullund peni aia taga — siiski vapustas see teda meeleheitmiseni, ehk küll varjas

seda katte taha: mitte teada ega kuulda midagi kõlvatust pojast.

Hõrenesid puud. Meie ees asetses väike lagendik. Ent kesk lagendikku oli üksik haud lihtsa puuristiga. Meie ilmudes tõusis ristilt lendu üksik ronk julma kisaga: „Kroa! Kroa!“ Siis mattis kisa hulguv... sügistuulte kurbus.

„Siin puhkab Rõuka-Tooma mälestus,“ lausus äkki metsavalvur tumedalt. „Ja, Rõuka-Tooma mälestus.“

„Miks mälestus?“ küsisin. „Kes on see Rõuka-Toomas?“

„Rõuka-Toomas?“ metsavalvur vaatas mulle otsa näol, nagu ei teaks ta isegi, kes on Rõuka-Toomas. Kuid ma ei imetlend seda, sest teadsin ju: sellest saadik, kui maha lasti ta poeg, oli ta nagu kaotand osa omast mälestusvõimest; ta unustas sageli metsjänest nähes selle nimetuse, aga jutustades peatus äkki, kuna ei suutnud meelestada kõige vajalisemat.

„Ah ja, Rõuka-Toomas!“ lausus metsavalvur peale vaikust ja pööris ringi ning, kuna meie tuldud teed tagasi läksime, rääkis ta: „Vähe mäletan seda, mis siis sündis, kui Saksa rohelised Eestimaale tungisid. Nüüd võin ma teile aga selgitada seda, miks ma oma poisi peale kuri ei ole, nagu siis, kui teie viimati siin olite... enne Saksa vägede lahkumist. Sellest on juba palju aega möödund, aga nende lahkumine, see selgitas mu poisi süütuse... ainult minule...“

Ta hingas raskelt ja mõtles, ning kuna mets hoigas sügistormi löökide all, jatkas ta:

„Kui surmatakse poeg, olgu ta süütu või süüdlane, kommunist või valge, kuritegija või mitte — siis näib, kui oleks maailm täis verd ja pisaraid, ning sa ei näe midagi selles udus, mis tõuseb pisaraist ja verest.

Mind piiras punane uduuju kogu nende päevade viivul, mil Saksa rohutirtsude parv meie kodumaad laastas. Vast siis kadus udu, kui kuulsin, et Saksa malevad lahkuvad, ja et Eesti iseseisvuse koit hakkab kumama. Ma nägin tol päeval, mil okkupatsiooni-väed meie külast pidid lahkuma, naga hulga aja järele esimest korda maailma.

Ma läksin vaatama neid lahkuvaid moonavoore ja väeosi, mis nagu hukatuslik piits meie maa üle käind, läksin ühes teiste külainimestega mõisa taha metsaveersele maanteele, et vaadata järele lahkujaile, kes säält minema pidid hakkama. Tahtsin näha oma silmaga nagu teisedki, kas on tõsi, et lahkuvad need, kes toond maale viletsust ja häda oma riisumistega, kes tapnud mu poja.

Kuid vaevalt minu kohale jõudes, äkki nagu maa alt tormas esile Rõuka-Toomas. See muidu rahulik, tõsine, umbusklik, kuuekümne aasta vanune hiiglane hingeldas ja oli hirmus omas vihas. Mütsitu, lehvivate hõbeste juustega, käes suur malakas, näis ta kui kehastund viha, kuna ta vesihallid silmad sügavais silmakoopais pildusid hõbesädemeid, vihavälkusid. Meeletult malakat vibutades karjus ta imestand Saksa sõduritele näkku:

„Nurjatud, vargad! Minu seemne olete mult riisund! Minu loomad, minu vilja olete mult

röövind! Ja nüüd seeme! Andke kätte minu seeme!“

Sakslased, olgugi et mõni neist mõne sõna eesti keelt oli õppind, kehitasid arusaamatult õlgu ja naersid, sest Rõuka-Tooma hambutu suu poolt vihaga väljapudistet sõnu võis ainult see mõista, kes tema emakeelt põhjalikult tundis. Kuid see ärritas veel enam Toomast, ta vehkles malakaga metsa poole ja karjus edasi:

„Sääl metsas oli mu seeme! Peitsin ära teie, röövikute, eest, et nälgida, kunni uus sellest seemnest külit vili valmib. Nüüd varastasite ka selle! Nüüd ootab mind näljasurm! Näljasurm!“

Saksa sõdurid läksid äkki nagu loomusunnil tõsiseks. Võib olla, et siin olidki seemnevargad, kes oma süüdi mõistsid, kuid üks naeris, ja see põhjustaski vist meeletuse, millesse Rõuka-Toomas järgmisel hetkel langes.

Ta haaras naerva sõduri kraest kinni, keerutas nuia, ja kihutas, sõdurit enda ees lükates, metsa poole. See tuli nii ootamata, et isegi Saksa sõdurid sellest vast siis toibusid, kui Rõuka-Toomas oma saagiga lähese metsa puie vahele kadus. Kuid ka varemalt toibudes oleks sakslastel raske olnud oma seltsimeest kaitsta enne kui nad metsa kadusid: Rõuka-Toomas ja ta saak oleksid esimese toibumise järele ikka nii kaugel olnud, et teda vaid püssidest laskmisega võis seisma sundida, aga ta oli sakslasega nii ligistikku, et kuul ka Saksa sõdurit oleks võind trehvata.

Meie kõik olime kui halvat. Rõuka-Tooma tegevus oli midagi pöörast, hullustavat, mis

võis kallilt maksma minna mitte üksnes temale, vaid ka meile. Kuid nüüd hakkasid Saksa sõdurid, püssidega varustet, Rõuka-Toomale järele jooksma. Ja kuna meile kohale jäänd sakslaste poolt midagi ei sündind, pistsime meiegi, algul hiilides, siis ikka rutem ja rutem, metsa poole jooksu. Metsas oli aga meie juhiks sakslaste kisa ja okste pragin. Nüüd hiilisime neile järele hilju.

Siis peatusid sakslased — just sellel platsil, kus teie metshauda nägite — ja meie nägime puude vahel iseäralist pilti: sääl oli värske, suur, väga suur haud, ja Rõuka-Tooma pää vaid vaatas hauast välja, ikka veel meeletu, silmad hõbesid välke pilduvad. Sõdur aga, keda Rõuka-Toomas oli vangistand, karjus midagi seletades oma kaaslastele, nägu vihast, võib aga olla ka Rõuka-Tooma hoopidest, sinine.

„Laske mind maha!" hüüdis Rõuka-Toomas hauas täis meeletust ja ahastust. „Laske maha, sest nälga pean ma ikkagi surema. Selle haua olete teie mulle kaevand, riisudes siit seemne. Tean seda, tean, nägin ise, seemet peitu tuues, et eemal puude varjus seisis Saksa sõdur, käes mahalast emateder. Ei teadnud, et ta mulle järele hiilib, sest hiilisin ise temast koormaga mööda. Laske mind maha hauas, kuhu varjasin seemne, mis pidi minule andma elu. Olge teie neet, röövlid, mõrtsukad!"

Umbes niimoodi ahastas Rõuka-Toomas. Meie kuulasime hinge pidades ja mõistsime: nüüd, kus sakslased olid lahkumas, oli ta tulnud seemet võtma, et seda maha külida, ja oli leidnud eest vaid tühja haua. Ta tahtis

sellest muidugi osa omale leivaks jätta, sest sakslased olid talt kogu vilja enne lahkumist võtnud. Ja nüüd ootas teda nälg, nälg ka teise lõikuse aegu, sest Rõuka-Toomas ei olnud mees, kes teistelt käis seemet või jahu laenamas. Ta oli aastate kestel ise omaga pihust suhu läbi ajand — ja nüüd äkki ei olnud tal midagi.

Ja siis äkki — ma ei tea, kas tema nõudmisele vastu tulles või vihast tema vastu, et ta oli julgend teotavalt Saksa sõduriga ümber käia — astusid Saksa sõdurid äkki hauast eemalle ritta ja tõstsid juuretulnud ohvitseri käsul püssid.

Ma ei võind enam vaadata, kuna ka mu poeg niimoodi surmati. Ma hakkasin jooksma, ma komistasin, tõusin, ja vaarusin siis nõrgail jalgel edasi. Kui kuuldus püssipragin, siis mõistsin poega, ja soovisin, et kogu maailm, täis verd ja pisaraid, oleks langend põrmuks sinna hauda, kuhu langes Rõuka-Toomas.

Ma olin kui pime, sest jälle piiras mind punane udu, laskusin maha ja nutsin. Ma ei nutnud muu kui poja pärast — esimest korda poja pärast nutsin, aga pojas, kelle kuju mu ette kerkis, nägin ma kui kehastund rahva kannatust ja ahastust nende pärast, kelle käes on vägi ja võim.

Siis pühkisin pisaratega nagu verise udu oma silmade eest. Lohutus, et mitte mina üksi ei kannatand, kergendas mu südant. Kõik kannatasid. Vast nüüd mõistsin, milline saatus tabas mu rahvast, kuna olin siiamaale olnud pime selle teadmise kannatuses, et poja surm, keda kahtlusteti kommunistina mõisa ülevõtmises, on

häbiks minule. Nüüd teadsin ma, miks surrakse, ja mul ei ole häbi pojast."

Vana vaikis. Külm vihm laskus meie pääle. Meie kiirustasime samme.

„Õhtul, kui sakslased olid juba läind, viisid pojad Rõuka-Tooma koju. Aga metsa tegime teise haua, Rõuka-Tooma mälestushaua."

Meie läksime vaikides edasi, aga ümber hulus sügistuulte kurbus.

Uus Kolgata.

Helmi lebas sängis ja hoigas surija nõrga surmaeelse hoigega. Ta silmad olid suured, laiund, tarretand pilguga, sest ta tundis oma lähedat surma, nagu tunneb kunstnik päikesespektrumi värvideskaalat. Ta oli kolmekümne aastane naisterahvas, kuid tõbi oli näole vanaduse pitsari vajutand. Ta näonahk oli seemisnaha karva kollane, kuid peaaegu läbipaistev õhuke, ja nina, pikk ja terav, oli nagu vahast. Käed, luised, kitsad, hoidsid pikkade sõrmede vahel venna gravüüri äratõmmet, pilti, mis kujutles surma, sarnane Aubrey Beardsley „Pierrot surmale."

Sängi ees seisis Helmi isa, halli pääga, küürus vanake, ja hoidis vabisevas käes morfiumipritsi. Ta tahtis juba teist korda alustada pritsimist, kuid niipea kui seda teha tahtis, tegi tütar tõrjuva liigutuse pildiga ja sosistas:

„Ei, täna mitte! Enam mitte!"

Vanake oli üllatet, tütar oli alati nõudnud pritsimist, ja, kui ei pritsit, oli viselnud, nutnud ja hoigand, kunni pritsiti, nii et ta käed olid täis pritsiarme ja ta kaela ümber pärg pritsiarmidest; kuid täna ei tahtnud ta pritsimist, mis tundus hoopis võõrastavana.

Kaks aastat tagasi, ühel päeval, kui Helmi oma venna korteris viibis oma mehega, tulid

sinna kommunistid, võtsid ta venna, viisid õue ja lasksid maha.

Sellest päevast sündis Helmiga muutus: ta jäi haiglaseks, nukraks ja kurvaks. Ta hoidis oma venna ateljeed, kes oli kunstmaalija, nagu pühakut, nagu oleks vend veel eland. Kõik ta asjad, gravüürid, gipsbüstid, foliandid, kavandid, reproduktsioonid ja koopiad Aivasovsky, Goya, Munchi jne. töist asetsesid puutumata, hoolega tolmust pühituina.

Ligemalle aasta aega elas Helmi oma mehega, keda armastas pääle oma venna surma kahekordse armastusega. Siis aga surmati ka ta mees. Sellest ajast pääle jäi Helmi haiglaseks, tast sai morfinist, kes lohutust tundis vaid venna piltest, mis kujutlesid surma sümboole, müstilisi allegooriaid.

Vanake seisis ees tütre sängi ja jäine tunne valdas ta liikmeid: Kas surm viib ka ta ainsama? Ja siis valdas teda mõtte: Kas ei taha tütar seda . . . kõige viimast? Ta küsis väriseval häälel:

„Kas ma ei kutsuks kirikuõpetaja? Kas sa ei taha armulauale?“

Haige vastas nõrgalt:

„Ma tahan pihtida, isake . . . kuid mitte kirikuõpetajale, vaid sinule, isa. Kuis suudab tema andestada süüdi, mis olen teind sinule? Aita mind istuma, isa!“

Haige tuhmidest silmadest veeresid pisarad kollaselle seemisnahale näol, ja kuna isa veel patja ta seljataga kohendas, jatkas ta:

„Kõik see armastus, õrnus ja hool, mis sa minule avaldad — kõik see on minul valus

kanda, sest ma ei vääri seda, olen varastand selle. Ma varastan seda oma surnud vennalt.

Sa tead, isa, et mu vend maha lasti. Kuid sa ei tea, miks just teda lasti, kes ta elas vaid kunstile — Pallas Athenale. Kõik ta elu oli — molbret, palett, maalid ja värvid, aga mitte midagi ei pakkund talle — poliitika. Ja ometi tapeti ta kui poliitiline kurjategija. Miks? Kuula!"

Haige köhis, puhkas ja jatkas:

„Sa tead: mina, mu mees Volli ning mu vend elasime ühes korteris. Sa tead, et Volli töötas kommuuna vastu. Kuid iial mitte vend. Vollil oli hulk teateid, mis ta hoidis Suve-Aias ühes purustet tsaari esiisa marmorkuju õõnsuses. Tol ajal töötas mu vend 3. Internatsionaali mälestussamba kallal, mis ta tolle tsaari esiisa marmorkuju asemelle kavatses paigutada — oma algatusel. Mina olin hirmul oma mehe pärast ja otsustasin ka end surmata, kui ilmsiks tuleb tema valitsusvastane toiming. Olin muretsend isegi mürki oma sõbrannalt, kes apteegis teenis; mu vend teadis mu kavatsusest.

Ja siis tuli too saatuslik hetk. Meie olime kõik kolmekesi venna ateljees. Sääl astusid sisse punaväelased. Need näitasid sedeli, mille järele tuli vangistada minu mees viibimata ja maha lasta. Mäletan, mu vend luges seda orderit, aga mu mees oli päris rahulik. Mis minusse puutub, siis olin valmis peaaegu minestusse langema.

Mu vend kahvatas. Ma tean — minu pärast. Ta küsis: „Kas tribunaali ette viimata? See

on ju kuulmata barbaarsus!“ Seepääle vastas ülem, tshekist: „Tribunaal on oma otsuse teind, saades kindlad andmed äraandmises nende ja nende isikute kohta. Peate end ülemaks kui tsaar Nikolka, et tribunaali ette viimist ootate?“ Sellest selgus, et nad pidasid mu venda mu meheks, võttes arvesse tema ärevust ja kahvatust, mis võis üksnes asjaosalisel avalduda. Siis astus ette mu mees ja ütles päris rahulikult: „Mina olen süüdistetav!“

Ma vaarusin. Ma armastasin oma meest väga. Kuid see, mis nüüd sündis, oli kui võigas uni. Mu vend tõendas, et tema mu mees on ja avaldas mu mehe nime, nagu oleks tema tõesti see, kes kommunistliku valitsuse vastu töötand. Punaväelased kahtlesid, aga ma nägin: nad uskusid mu venda, sest ta oli nii väga selle sarnane, kes surma peab minema. Kuid ka mu mees tõendas, et tema on süüdistetav. Ülem tähendas, et tal kunagi niisugust juhtumust pole olnud, et ühest vangist on korraga kaks saand. Ta lubas mõlemad maha lasta, kui nad tõtt ei tunnista. Siis lõi aga käega ja küsis minult: „Kes teie olete?“ — „Süüdistetava naine,“ vastasin. „Hää,“ lausus tshekist. „Milline on teie mees?“ Ma viivitasin. Ta küsis, tähendades mehele: „Kes see on?“ Ma vastasin: „Mu vend!“

Mis pääle selle sündis, ma ei mäleta. Kui jälle meelemärkuselle tulin, oli mu mees mu juures, aga vend oli ära. „Miks ütlesid sa niimoodi?“ hüüdis ta ahastuses. „Mu tõendusi nad enam ei uskund, kuna su vend ikka tõendas, et ta mina olla. Nad oleksid pigem meid

mõlemaid maha lasknud, kui teda vabastand." Mis pidin vastama mehele? See oli armastuse võim, mis mind tol hetkel valdas, see oli suurem võim kui vere võim.

Isa, andesta! Ma olin hulluks minemas. Mind lohutas vaid teadmine, et vend seda ikkagi minu pärast ei teind, vaid et ta ise kandis enesetappe mõtteid, ja nüüd kasutas vaid juhust, päälegi, kus tema ohvrimeelsus lunastas ta surma, päälegi, kus tema surm päästis kaks inimest surmast. Tol ajal oleks ma end tapnud, kui oleks mu mees siis surmat. Ja vennalgi olid suured põhjused suremiseks, sest nagu ta tolleaegsest kõnest selgus, ei leidnud ta oma elul mõtet, kui ei suuda teostada ideid, kui ei saa enam elada kunstile. Ajal, mil purusteti raamatukogud, häviteti muuseumid, süüdati põlema pildinäitused — tol ajal kaotas eluiha igaüks, kel teistes tingimustes oleks olnud suurem õigus elada kui teistel surelikkel.

Isa! Kas suudad sa veel pühendada minule uneta öid? Hellitada mind? Küllastada õrnustega, mida ei vääri mina, vaid sinu poeg. Halasta, isa! Mul on raske surra, kandes hingel koormat, nagu see, kes mõistnud süütu surma. Mu elu pääle venna surma on muutund minule põrguks. Mul oli veel lohutus — mees. Aga kui võeti ka tema, kui selgus, keda tapeti tema asemel — sellest saadik põlen ma enese tules, enese valmistet, süüdat tuleriidal. Halastust, isa!"

Haige laskus jõuetult õhku ahmides tagasi. Ta ees kangastus pilt:

Kolgata kolme ristiga.

Keskel asetses ta vend kibuvitsa krooniga, aga veertel — tema mees ja tema — Helmi ise.

Iharuse sonaat.

1.

Kaks daami läksid aeglaselt nöörsirgeil teil, mis piirasid hallidena raamidena mustal mullalõuendil, mustal leinalõuendil asetsevaid punase, lilla, sinise ja kollase lillelõngaga läbitikit peenramustreid. Lilled omasid hiilge, nagu oleksid üleni täis miriaade kuldpiisku, silmapisaraid, kehastund ahastusliku valu, nukruse pärleid.

Sääl-tääl kesk kullakarva krookuste, tumepunaste georgiinide ja tumesiniste hüatsintide üksteisesse paigutet pärgade, mahalaotet hauapärgade kolmevärvilist võru, seisid pragused, lõhkend, otsekui mütoloogiste joonistustega kaunistet kivipostid, postid, sarnased hauasambaile, pääl klaaskuulide täiskuud — korjuste pääluud.

Oli õhtu erakordselt tüün. Sumbund õhus lailas lillede aroomi. Kaugel kuuldus lindude villerdus, aga kaugemal pajupilli valzett. Ja olid need helid nii kurvad, nii nukrad, kui oleksid nutnud käsikäes karjase kaebus ja üksiklase kurbus. Päikese verekatel valas lõhkend looduse südame paksu verd alla peenratikandustele, koonuste, tsilindrite ja püramiidide kujulistele puudele. Kaugel kumasid roosatava suvimaja aknad veristena sõjakilpena;

suvimajas aga mängiti klaveril meeleheite ja ahastusliste valude sonaati.

Daamid astusid teeraamil, kuhu varisend õislehtede lumekübemeid. Astusid vaikselt, mõtlikult, kummagi krüsanteemi-karva kleidil punane lill kui tilk taevaverd. Astusid efeudest ümbritset lehtmaija, istusid ja ohkasid. Kogu looduse kurbus, suviõhtu melankoolia oli nende südamed võtnud oma raudsete sõrmede vahele.

Viimaks ütles noorem, kelle silme sinililledelle langes nukra unistuse varjund, ütles, et lihtsalt ütelda midagi:

„On õhtuid, uskuge, on õhtuid, mil kõik kombineerib — meeleolu, helid, loodus — üheks unistuseks, idülliseks unistuseks.“

Vanem vaatas vaikselt kahe rohelise silmaga, mis kui kaks lummelangend lehte valgel silmnäol, oma ette, nagu oleks vaikus hangund ta huulte punaselle õiele.

Siis jatkas noorem, aga hoopis teisel häälel, häälel, milles uhkas iharus:

„Neil silmapilkel tahaks anduda, anduda tundmatulle, võõralle, tahaks anduda, nagu kaks liblikat, kaks mardikat, anduda, nagu andub loodus ise, kus keeb igavene sigiduse protsess... Kuid tahaks anduda inimesena... mõistuse tasakaalus instinktiga.“

Vanem vastas:

„Kenad laused!.. Neis tundub Guyau lõhna... Kuid ütelge, kas võib sääl ületada instinkt, kus võidab mõistus? Ei. Mida viimistletum tsivilisatsioon, mida suurem mõistus, seda võimatum seda tasakaalustada instinktiga nagu nööpi ja puudast kivi... Igas asjas on kaks poolt...

Inimeses jumalas on varjul inimene elajas, väidetakse..."

Valitses paus; siis sõnas vanem, sõnas nukralt-nukralt:

„Tahan lahti harutada üht sündmustevõrku... Ei illusoorselt, vaid nii, kuis kuulsin ise... Vahest kirgastub teile mõnigi elunähtus, mis heidutab te väärmõtlused..."

Ja vanem kõneles vaiksel häälel, kui kõneleb haavat sõdur haigevoodil teisele. Suvimajast aga kuuldus Beethoveni sonaat, kui nukker kaasmäng veel nukramalle melodeklamatsioonile.

2.

„Helmi oli naisterahvas, kel nägu — päikene, süda — kevade, pehmed vasekarva juuksed — mesi. Ta oli nii õrnust uhkav, kui süütute aastate pool-avat õis, kes ihaleb kastet, karastavat kastet, mida juues lahtineksid õislehed. Ta oli isemeelne, uudishimulik, kuumaverene.

Helmi veetis oma nooruse aastad linnas, koolis. Kuid suri ema, ja isa, talunik maal, kutsus tütre koju, kes oli siis ju täisealine. Helmi hakkas juhtima kodust majapidamist, sest ta oli põllulill, keda ei võlund haiglane linn, kuhu poodud valguskuud tänavail tulpadelle, kuhu löödud aegade silmad tornidelle.

Aastad möödusid. Suri naabertalunik ja tuli ta poeg Udo riigiteenistusest vabanedes kodutallu isa asemikuna. See oli kehastund maajuur, põllumees, aeglane ja tagasihoidlik. Ta pehmed silmad olid kui õlised, pehmed näojooned kui pastell-näopildil, aga ta kõnnak,

talupoeglik kõnnak oli raske-õõtsuv, kui oleks tal kanda raudne keha kummijalgel.

Udo otsis naist, puhast naist, kes oleks talle seks, mis oleks taht küünlalle, aken majale, naist, kelle hoolsusekõst tõstaks maja aarete-taignat ikka kõrgemalle, ikka kõrgemalle.

Naabruse tõttu olles vahetumas ühenduses, tutvusid noored inimesed. Noormees hakkas armastama Helmit puhta armastusega. Kuid neiu jäi talle selgumatuks kui müstiline raamat, jäi kaugeks kui rikka pidulaud Laatsarusele. Ja see põhjustas noormehes kartuse, mis keelas teda viia neidu abielu jääkeldri: kas pole ta liig harit temale?

Ühel jaanilaupäeval esitles Udo Helmile Gunnari, oma kauge sugulase, ise olles nii kuiv, sõnatu ja kurb, kui aimates, et saab tutvustatust ta rivaal. Gunnar oli pigimustade juustega, surmkollase näoga, elava liikuvusega noormees, kes lõhnas rohtudest kui rohukaupleja. Ta mõistis tõsta kohe neiu huvi oma vastu, talle otsa vaadates põlevi silmega, mis hiilgasid kui talvised tuled isatalus.

Nad veetsid jaaniõhtu seltsis — Udo, Gunnar ja Helmi. Vaikne öö oli. Jaaniussid hiilgasid põõsais kui rohelised kassisilmad. Kusagil mängis lõõtsapill ja kuuldus külaneiude kilge. Tuled kumasid kaugel kui taevast maha langend komeedid.

Noored inimesed ühinesid teistega, vallatades ja lõbutsedes hommikuni. Niisama veetsid jaaniõhtugi.

Kuid Gunnar mõistis sel õhtul eraldada üheks hetkeks Helmi Udost, teda kutsudes kohtama järgmisel päeval, lubades veel paar ööd sugulase juures ööbida. Helmi lubas tulla, tundes poolehoidu Gunnari vastu. Ta polnud ju seot mingi lubamus- ega kohustusahelatega Udo külge. Gunnar suudles tänuks neiu kätt õrnemalt kui puudutab õieleht õielehte. Seejuures tundis Helmi, et ta on sellele võõralle mehele, keda vast õppind tundma, palju lähemal kui Udole, keda mitu aastat tundis.

Nad kohtasid järgmisel päeval. Helmi isa ja Udo töötasid heinamaal. Neiu lahkus kodust vargsi, samuti Gunnar sõbra juurest.

Nad jalutasid kõrvuti, nagu kaks kõrvutilendavat lindu. Ümber oli ilus ja puhas, kui oleks loodus äsja pesnud end puhtaks. Põõsad, puud, rohi hiilgasid rohelistena. Taevas oli selge kui sinajas klaas, aga päikese valguskiired surmasid kõik varjud ja helisesid kui kuldsed kandlikeeled, tõmmat üle maa, läbi looduse, puie, põõsaste, läbi inimeste.

Helmi noppis ilusaid punaseid, siniseid lilli ja annetas neid Gunnarille kui armu, helluse ja harduse kehastund karikaid, kuhu tilkund kaste rohukõrtelt. Nagu veinilõbusas tujus istusid nad puude alla, mis olid kuumad kui palav ihu, kus tuikas elu tuiksoon, kus lööb looduse igavene pulss. Ja oli tunne, nagu langeks puudelt vaikus, nagu sulaks südames iha.

Siis sulges Helmi laukelmed, et vaadata kaaslase südamesse, aga Gunnar haaras tast kinni kui lipust sõdur. Murdus instinktide

taktikepp: nende oheldamata tunded uppusid ihade veekeerisesse.

Nad nautisid armuõndsust, kahe hinge ja ihu ühist joobumust, vereõnne.

Nad pidasid lihapidu.

3.

Kui oli kehist lahkund iharus, kui ärkasid kiimadest, juhtus intsident, mis sai saatuslikuks Helmile. Gunnar tõmbas ninarätiku taskust, maha langes aga roheline paberikene. Helmi ei teadnud Gunnarist midagi, mitte midagi. Võib olla, andus ta peigmehele. Tas ärkas uudishimu ja armukadeduse kaksiktunne, ja ta haaras Gunnari märkamata sedeli, peites selle põue. Nad vabanesid sülelusist, lahkusid, kohata lubades homme. Koduteel võttis Helmi põuest rohelise paberikese, mis hoolega keerat kokku. Avas. Too oli retsept, harilik retsept, mida kirjutavad arstid haigetelle. Helmi pistis retsepti uuesti põue, seda mõeldes järgmisel päeval tagasi anda armukesele.

Kuid nad ei kohtand järgmisel päeval. Udo juure õhtul minnes kuulis Helmi, et Gunnar sõitnud ära hommikul.

Helmi oli iseendas alandet, häbistet. Ta lahkus Udo juurest segaselt, rinnus piiritu valu.

Ta oli andund sellele, kel polnud niigi palju lugupidamist ta vastu, et teatada talle, mil lahkub! Ta oli andund sellele, kellest ei tea ta pääle retsepti peaaegu midagi! Võib olla, oli ta haige, tiisikuses? Võib olla, oli ta üks neist, kes enne, kui noppis Helmi puhtusõie, oli koband mustemais jäänusis? Võib olla, oli neist,

kes kogend läinud ajal kõige mustemat? Oo, ta oli küllalt kuulnud pahust haigusist!

Helmi veetis selle öö kahtlevas unetuses. Järgmisel päeval saatis karjase rohelise retseptiga läheduses elava arsti juure, oodates vastust põksuval südamel. Kas arst annab kirjaliku vastuse, millise haiguse vastu too retsept?.. Viimaks tuli karjane vastusega.

Roheline retsept oli ant kõige julmema haiguse vastu.

Helmi heitis kirja ühes rohelise retseptiga käest, kui oleksid nad kuumad kivid. Ta rindu lõi valu, kui lööb nälgind hunt hambad menaadi rinda. Ta kartused olid muutund tõeks. Ta oli arvand, et annab oma paremad anded, õndsushardad anded, oma puhtuse, mille üle ta nii väga uhkles, inimesele, kes vääris neid, — kuid oli pettund! Ta sai vastu kihvtiidud, kihvtiseemned, mis hävitab ta närve, ta verd, kogu ta olemist. Oli hävinend ühe ihara hetke tõttu ta vanemailt pärit puhtus!

Helmi hinge litsus meeletu kurbus, meeletu ahastus, litsus kui ränk kivi, kui mitmepuudane raudrist. Ta nägi nüüd Gunnari hoopis teises valguses, nägi, nagu oleks võet kate vast nüüd ta näolt, nagu oleks vast nüüd langend ta näole päikesehelk. Ta nägi teda vindund, koltund lehena, mädaseenena. Nägi vaimusilmis kollaseid laike ta näol, mis olid kui vastikud täpid sajasilmaussi kõhul, umbrohu varrel, sisaliku sabal. Tundis oma kohal ta hingeõhku, haiglast, vastikut hingeõhku, nagu tuntakse lillelõhnade järele laudalõhnu.

Ja niisugust mustust, niisugust mädalehte ei raputand inimkond, see hiiglapuu, oma lehtede seast! Ja andund oli ta sellele! See oli olnud ta jumalus, kes kannab kuldkiirelise katte all mädaneval ihul porilaike. Ja ta oli vaadand ta pääle, kui vaatavad tähed taevas inglite pääle! Ja sallind oli tema kallistlemisi! Ja ei olnud mingit ajet, mis teda sundis nii langema, pääle iha, veremõnu.

Kuid mis kõikide hirmude hirm: ta jääb ise samasuguseks haigeks, parandamatuks, kolestislikuks ühiskonna väljaheiteks! Jääb inimeseks, kes kardetav kui katk! Jääb kihvtililleks, mädalilleks, mandragooriks, mis kasvab sääl, kus nõrgub ristipoodud korjustest mäda mulda, kus mädanevad võllatõmmat korjused!

Nende mõtete mustad rongad nokkisid Helmi aju. Valu põletas ta südant, ta liikmeid, meeletu valu ja kahetsus. Ta keha valdas palavikuline värin, nagu roniksid küünelised kassid mööda ta alasti ihu üles.

Mis peab ta tegema? Kas pole sellest mingit väljapääsu? Kellele julgeb ta kaevata oma häda? Kes saab aitama teda? Või peab ta uskuma mõnda imme, mis teda puhastab kõigest mustusest? Aga nii elada, tunnist tundi, päevast päeva, kui tunned, kuis levib laiemalle katk veres, on võimata.

4.

Helmi oli meeleheitel. Ta arvas juba leidvat haiguse tunnusmärke. Talle tundus, kui lõhnaks ta korjusena, raipena. Kuid oma päästekambri avamiseks ei leidnud mingit võtit. Ta liikus ringi kui endise Helmi vari. Aga kui

lõunalauas lõikas leiba, siis näis talle, kui söödaks teistele surma, kui kallas õhtul piima, näis, kui joodaks kihvti.

Helmi eneserahustused jäid tagajärjetuks. Ta laihtus mõne päevaga surmavarjuks, paistes kui kahvatu täht kuu hiilges.

Ärapõlend puhtuse tolm rõhus ta rindu.

Ilgete mõtete näpitsad litsusid ta ajusäsi.

Läksid päevad, lohutud valu ja ahastusepäevad, mille kestes sai Helmi tunda kõige õudsemaid kannatuste piinu. Igalpool, kus ta kõndis või käis, sammus ta taga isetapmise mõtte must vari, ta kätte surudes noa, et ta pistaks selle oma südamesse, ta kätte ulatades jahipüssi, et ta haavlid laseks oma pähe, sosistades, ässitades: Ei ole väljapääsu! Ei ole väljapääsu! Hukatus sind piirab kui meri saart!

Helmi valu oli nii piiritu, kui on hing põhjatu. Ta süda oli kui parandamatu haav, ja talle näis, et ei ole mingit rohtu, mis parandaks selle haava. Ja ta valas ööd läbi kahetsust tilkade kaupa, valas kahetsust ja leina läind aegade järele silmapisarais.

Helmi otsustas ühel päeval minna küsima Udolt Gunnari aadressi, et linna sõites saada ta jälgile. Ta tahtis minna ja karjuda talle suu sisse, et kui ta on teind teda haigeks, siis tehku teda terveks. Ta tahtis talle sülitada näkku oma viha ja teotust, oma valu ja põlgust.

Oli õhtu, kui lahkus isatalust. Veretavas taevas põlesid pilvetõrvikud, mis valasid vereniresid metsasae hambaile. Teeäärsed puud olid kui tardund, oksad norus kui jõuetud käed pääle kirglikke kallistlemisi. Õhk lõhnas kui

viinast. Puude taha heitusid varjud kui lillad elajad, valmis pääle kargama.

Kuid seda ei näind Helmi. Ta läks suviõhtu hajuvas lõõsas edasi, ikka edasi, südames ahastuslik valu.

Ei iial saa teda lõbutsema purpurne taevas, päikese punane verekatel. Ei iial. Oo, kuis on kaugel need ajad, mil ta oli puhas, mil oli süütu. Mis olnud — on möödund, on tagasitulematu kui korjus kirstu kaane all. Ei kunagi või ta vaadata teistele otsa silmiga, mille päält on glasuuri maha hõõrund tagasitulematu puhtuse leinapisarad. Ei kunagi.

Helmis helisesid kõik tundelisuse keeled valude koraali. Ta tahtis nutta, viskuda põlvili, tõsta meeleheites ringutavad käed päikese, taeva, tähtede poole, tahtis nutta ja karjuda kogu ilmale, et võtke süda ta valust lõhkevast rinnast ja peske südameverega ta hing mustusest, ta hing ja — ihu..."

5.

Vanem daam lõpetas vaiksel häälel, milles uhkas pajulehtede sahin. Noorema pää oli langend ette, kui oleks ta tinast.

Oli saabund õhtu. Puud olid vakka-vakka, kui tardund iseendasse. Pilveloorid mähkisid kohati tähti. Kuusära hiilges ripnesid pilvekalad. Ülalt langes alla kohati ametüstlikke, vaevalt märgatavaid valguselinikuid...

...Suvimajas oli vaikind klaveri nukker saatemäng.

Tundmatu.

Me istusime vagunis ja ootasime rongi ärasõitu.

Oli jõulu laupäeva õhtu ja vagunid tungil inimesi täis. Ent mul õnnestus leida vaba paiga akna all. Ja nüüd, oodates rongi ärasõitu, vaatasin välja aknast. Nägin hiigla lokomotiive roobastel. Taevast aga vaabus paksu valget lund halli ja kurba hämarusse, kus vilkusid tuled kui verised haavad.

Minu kõrval istus Tundmatu. Ta pööris palge lokomotiivide poole, ja kuigi oli hämar, nägin, et ta silmad paksude kulmude all laienesid ümaraiks võrudeks, aga ta nägu läks kahvatuks ja valgeks kui paber. Võib olla, oli see kõik vaid minu kujutuses? Võib olla. Kuid mu hinge valdas veel rängem kurbus.

Siis pöördusin Tundmatu poole. Miks? Ma ei tea. Olin seks kui kohustet.

Ma vaatasin kaua tema otsa.

Ta ei liigutand oma pääd.

Kuid äkki pööris ta minu poole ja lausus imelikul häälel, poolsosinal, et teised ei kuuleks:

„Ja, ja, härra, kord tapsin ma seepärast inimese.“

Ja ta tähendas lokomotiivi pääle. Ma ei mõistnud teda ja vaikisin. Samal hetkel hak-

kas liikuma rong. Siis jatkas ta nagu õienduseks, paranduseks, aga valjemalt:

„Siis olin ma roopasäädja kogu ilma ristteil.“

Ma vaikisin ka nüüdki, aga tema jatkas kui inimene, kel pakitseb midagi ränka ja rasket südamel, mida vaja väljendada:

„Miks mitte tappa inimest — inimest-elajat, inimest-raibet, inimest-tõbist!? Tappa inimest kirvega, noaga, pussiga — milline nauding! Rakendada ürgsete instinktide jaaguarid enese hinge tühjade kaubavagunite ette ja viia kuritöö-jaama — milline nauding!“

Ta peatas, hingas raskelt-raskelt, kui litsuks ta rinda saatuse raudne käsi, ja jatkas:

„Ja, härra, ma tapsin inimese... Kuid laske, ma jutustan, kuidas see tuli. See on imelik lugu, nii imelik, et vaevalt peate seda usutavaks...“

Mind valdas imelik kartus, tundes tema hingust oma kõrva juures, hingust, mis põletas kui tuleleek. Kuid ma kuulasin siiski hämmastunult:

„Ma olin roopasäädja... ja, roopasäädja... Kus, see ei puutu asja... Mul oli väike majake, roopasäädja majake ja ma elasin üksinda selle päevani, mil ilmus mu juure Tundmatu. See oli jõulu laupäev ja just enne rongi väljasõitu lähemast jaamast meie jaama sihis. Tundmatu tuli kahvatuna, lubivalgena, huuliga, mis sinkjad kui sinevesi, silmiga, mis kui hõõguvad punased märgutuled sügavais silmkoopalaternais, tuli küürus ja mannetu.

Ta kõneles ühest ja teisest tühisest asjast. Kõneles mu palgast, mu tööst, pärides seda ja teist mu tegevusest. Ja kui ta nii kõneles, vaikselt, otsekui sordiini all, näis mulle tuttav see hääl, need huuled ja need silmad. Kus olin teda enne näind? Kus ja kunas? Kus olin kuulnud seda kurba tooni, seda tooni, mis helises kui vanal lõhkilöödud banduural?

Siis mõistsin teda, sest see, mis ta nüüd avaldas, oli minu kurbuse vastuhelk, vastukaja: ta naine petnud teda, see naine-lipakas nagu kõik teisedki, ja tema otsis sõpra, kellele väljendada oma kurbust, otsis sõpra nagu minagi, kes olin üksinda kesk võõraid inimesi ainsa sõbrata; elu aga tormas ühes naisega edasi kiirrongina, olgugi vedurijuhiks — Surm.

Sääl kuulsin, kuis jaamas teatas hullerdav kell rongi väljasõitu lähemast pooljaamast. Ma kargasin istmelt, et juhtida rongi teelt, kuhu oli sõitnud toona kaubarong, jaamaesiselle vabale teele. Ent sääl pani Tundmatu oma käe mu õlale, käe, mis tundus raskena haamrina, kuid mis siiski tuntavalt värises, ja küsis:

„Kuhu nüüd?“

„Roopaid säädma,“ vastasin. „Mu viivitus tähendaks rongi hukkumist.“

Sääl sündis midagi ootamatut: Tundmatu oli ühe hüppega ukse juures ja keeras selle lukku, enne kui ma mõistsin oma ja rongi seisukorra õudust. Kui toibusin, oli võti juba tema taskus, võti, mis võis tuhandeile inimeludelle avada haua.

„Mis see tähendab?“ hüüdsin hirmunult. „Tahate rongi hukka saata?“ Mu hääl mattus.

„Ja," vastas ta külmalt, välkuvail silmil.

„Miks?" karjatasin vaevalt kuuldavalt.

„Sest et selle rongiga sõidab linna mu naise armuke — ma tahaks teda tappa, enne kui ta sinna saab," oli õudne vastus. „Ta sõidab jõuluks minu naise juure."

„See on ülekohus — hukata ühega tuhandeid!" karjusin nüüd juba meeltheites, sest rongi tulek võis ka tavalikkusest varem sündida. „Teie võite ju teda muul teel tappa — näiteks kas või maha lasta."

Ta vastas tasa-tasa kui süüdlane:

„Mul ei ole raha, et revolvert osta, millega teda maha lasta."

„Siis annan ma teile raha."

„Hilja," hoigas Tundmatu. „Ma oleks ta kägistand, aga tal on enam jõudu kui minul."

Ta pistis käe tasku kui võtme kaitseks. Ja nüüd tärkas mul mõte, mõte seda tema käest vägisi ära kiskuda. Aga kui silmasin ta nägu, taganesin hirmunult: need olid hullumeelse silmad, klaasitund, võõrad, õudsed. Ta on hull, mõtlesin, ja hullul on mitme targa jõud.

Vaatasin akna poole: see oli võredega aken. Siit oli võimata pääseda! Kaugelt kuuldus masina vile. Mu sooned tardusid. Nüüd oli viimane aeg. Kuis päästa tuhandeid inimelusid, mõtlesin, ja mulle näis, et säält kaugelt jaamast ei lähene keegi muu kui pöörasel ajul lähenev inimkond.

Ei, ma ei näind selles rongis üksnes lähenevat inimkonda. Ma nägin selles jõulurongi, rongi, milles tuhat õnne, tuhat jällenägemist, tuhat tervitust, tuhat kingitust, kui mitte enam.

Ma nägin mõrsjaid, kes värisevail häälil kutsusid omi kallimaid, nägin naisi, kes põksuval südamel ootasid mehi, nägin lapsi, väetid, väikesi, kes ootasid isi, emi. Kui palju igatsust, lootust, eeloleva jällenägemise rõõmu nägin selles rongis!

Sääl — mis nüüd kujutlesin, oli kohutav — sündis krahh. Kõik purunes. Jäi rongist ainult risuhunnik, aga inimesist verised laibad, purustet pääd, käed, jalad, täis verd, täis verd. Tuhandest lootusest, jällenägemise rõõmust, igatsusest, unistusest ja kingitusest jäi vaid risuhunnik ja verised inimtombud. Ja siis... Ma nägin mõrsjaid, kes ahastusliku karjega langesid kummuli, kui lilled, mille varred murdnud maru; nägin naisi, kes kramplikult käsa sirutades taevast needsid, ja lapsi, kes meeltheites silmad punaseks nutsid. Ma nägin haigemaja, kus kesk valgeid linu lamasid need, kes nii palju õnne ja lootust pidid tooma, olles nüüd õnnetuse kehastused. Nägin, kuis surm andis neile nuusutada kloroformi, kiskus marlesärbid nende käte- ja jalgetüükailt, kallates mikstuurpudelitest nende kurku surmakihvti.

Kujutlus oli äkki kadund. Piiritu meeleheide valdas mu meeli. Kuis päästa rongi? Kuis päästa jõulurongi, täis õnne, rõõmu?... Rong vilistas veel valjemalt.

Siis mõtlesin appi karjuda, ent ka see mõte haihtus: olin pääjaamast liig kaugel! Mind ei kuuleks ükski inimhing, ma karjuks kui kirstu kaane all, päälegi võiks mind tappa hullumeelne, sest seda oli tema tõesti.

Ent roopaid tuli sääda. Tuli. Ma pidin seda tegema. See oli mu viimne lootus. Kuid tundsin end kui hooratas, mis jäänd seisma määratu surve all, nagu jääb töö tegevusetuse surve all püsima.

Ma palusin teda.

Ma vannutasin teda.

Sääl kuuldus selgesti-selgesti ligineva rongi ähkimine ja puhkimine.

Sel hetkel silmasin laual midagi välkuvat asja. See oli lauanuga. Ma teadsin, et selle toona olin teravaks ihund. Järgneval hetkel tundsin nuga omas käes ja lõikasin Tundmatu kõri läbi.

Ja, see ei olnud sugugi kerge vaev. Kuid vaevalt mäletan, kuis seda tegin: olin ise kui hulluks minemas, kui mingis pöörases ekstaasis, mis hämmastas mu ajusäsi. Siis haarasin ta taskust võtme ja avasin ukse.

Pidage silmas: too sündis kõik ühtelugu suurduva ja paisuva rongi mürina saatel.

Kui välja astusin, virvetas mu silme ees punane vereloik, mis oli valgund maha langeva inimkorjuse kõrvale põrandalle läbilõigat kõrist. Jahe õhk ja külm lumi lõi mulle vastu põski, aga rong ligines veel kaugelt-kaugelt.

Mis see oli, mis ma äsja oma kõrvu ääres kuulsin? See ei võind rongi müra olla. Pigem oli see mu oma vere kohin mu kõrvus.

Ent siiski ei olnud aega viivitada. Ma ruttasin vaaruvail sammel omale kohale, säädsin roopad ja ootasin, roheline lipp käes.

Peagi sõitis rong kohutava mürinaga mööda.

Ma olin rongi päästnud, aga inimese tapnud. Meeletu ahastus valdas mu hinge. Ma olin mõrtsukas, julm mõrtsukas.“

Kõneleja peatas ja jätkas siis:

„Ja see piinab mind. Ma ei saa rahu ööl, ei päeval. Oh oleksid nad mu ometi vangi pannud! Mu käed on verised, näete, need käed!“ Kõneleja tõstis kaks suurt punast pundund kätt mu palge ette.

„Teid ei mõistet siis süüdi?“ küsisin.

„Ei,“ algas Tundmatu, „ja see on kõige hirmsam: nad mõistsid mu vabaks!“

Ta vaikis. Rong sõitis edasi, aga mind valdasid kurvad mõtted. Kui pea tõstsin, oli Tundmatu kadund, ja ma ei näind teda kunagi enam.

Näitlejanna.

1.

Kuis ta ihales saada näitlejannaks.

Ju lapsena ta näitles mängudes: oli ema, oli mõrsja, oli vesinäkk. Ja mida suuremaks ta sai, seda enam näitles: kui süda nuttis — naeris Aino, naeris kui meeletu, kui hull; kui süda naeris ülemeelikus vallatuses — nuttis Aino meeleheite mõrustund pisaraid. Ent kui ta oli lugend Hauptmann'i „Hannele taevaminekut“ — oli Aino Hannele, kui oli lugend Shakespeare'i „Hamleti“ — oli Aino Ofelia. Ja iga kord, kui ta tuli teatrist, oli ta peategelane nähtud näidendist, oli osa traagiline või koomiline, oli peategelane eneselle — eneses.

Nüüd oli Aino sirgund võluvaks daamiks, aga julm saatus ei lasknud teda ikkagi veel näitelavale.

Ta lootis siiski sinna pea pääseda, sest Raimund, ta suurim austaja, kel oli hulk tutvusi, võimaldas talle tutvuse kohalise teatri direktoriga. See tuli Raimundille hulga maksma, sest üksnes puhvetis, rikkaliku laua taga, oli võimalik direktoriga kohata. Sääl oli Aino avaldand oma südame igatsuse, oma unelmi, oli avaldand kiirgavail silmil, mille pääle naeratas direktor armulikult. Ja veel palju kordi

tuli Raimundil trahteerida direktori, küll hotellides, küll lõbusõitudel, enne kui direktor määras Ainole kohtamise oma juure, et kuulda deklamatsiooni ja näha teda ühe monoloogi esitamisel.

Too sündis eile õhtul „Kuld Kotka“ hotellis ja nüüd valmistus Aino direktori juure minekuks.

Aino süda peksis tuntavalt, kui ta valis omale kohase luuletuse Semperi kogust „Pierrot“. Siis puuderdas end ja heitis pilgu peeglisse, kus veefoonil peegeldus ta silmis tuleviku-kuulsus. Võttis seepääle Kaiser'i „Gaasi“ eksemplaari ja asetus akna alla, kus näisid lilled kui pärjad, saadet talle austajate poolt. Lehitses osa, mida tahtis esitada pääle luuletuse, asetas enese riidesse ja astus välja.

Oli pääle vihma. Tänavad, osalt märjad, näisid, nagu oleks laotet sinna-tänna nikkelplaate. Õhk tundus niiske kui keldris.

Veerand tundi hiljem seisis Aino direktori võõrastetoas. Ta ees seisis täieline näitelava-automaat, kelle hallid silmad näisid petlikud kui sügismeri, kus särasid kiretuled kui põlevad laevad, see ütles:

„Mu teatrist lahkus sentimentaalsete osade kujutaja, nii et kahekümnekaheksandaks s. k. päevaks tarvitame uut... Kuid ma võin tarvitada teid ainult ühel tingimusel...“

Aino oli üleni punane. Ta oli deklameerind ja monoloogi esitand. Kooliplikalise ärevusega, otsegu olles eksamil, oodates oma surmaotsust. Ta silmad püsisid seinal ripneval pildil ja vaevalt nägi ta mäelatvu, mis kaet valge lini-

kuga, valgeid pilvi, mis näisid, kui oleks tõusnud lendu hulk valgeid luiki.

Direktor jätkas:

„Ja see tingimus oleks, et teie... hm!.. mõtleksite selleks ajaks järele... kas oleksite valmis mulle anduma... Üksnes siis pääsete näitelavale...“

Aino vaatas direktori otsa ilmel, nagu ei usuks ta oma kõrvu. Kui aga direktor kordas oma ettepanekut, sündis midagi üllatavat: Aino astus otse direktori juure ja sel hetkel, kui see teda oma rasvaste sõrmedega lõua alt tahtis kõdistada, sülitas talle otse kesk laia lamedat nägu.

Järgmisel hetkel paukus uks: Aino peaaegu jooksis välja.

2.

Kui Aino välja astus, keesid tas kõik sisemise olemuse elemendid ja ta sosistas õhetavail põsil: „Siga! siga!“ Ta mõistis nüüd, et tal on ainult üks võimalus näitelavale pääsemiseks — ja seegi milline kole! Ta ei oleks ealgi uskund seda, kui karm tõelisus ei oleks kiskund näolt maski ja öelnud: „Tunne mind!“

Aino rind lainetas. Ta tundis palangut liigetes, higi otsa ees. Anduda direktorille, sellele paksule näitelavalisele automaadile kunsti pärast, kunsti nimel — milline julmus! Oleks ta öelnud sõnagi sellest, kas tal on üldse annet või mitte?! Kuid siiski... Kas ta ei kartnud ise oma andetust kui surmaotsust? Võib olla, ta ei tahtnudki seda kuulda, soovides mitte näha omi unistusi kokku varisemas?

Aino hulkus sinna-tänna. Oli niiske ja hakkas udutama vihma. Ta põsed hakkasid külma näpistustest ikka enam õhetama. Ja nii jõudis ta südalinna lähedalle, ühte kõrvalisse tänavasse, olles üllatet isegi ühe ukse taga selle üle, et oli tulnud siia eneselegi ootamata.

Aino koputas. Avas ukse Raimund, pateetliku välimusega noormees. Hästi sisustet toas rippusid seintel gravüürid, miniatüürid, allegooriad. Ühel seinal ilutses Eros kuldses raamis.

„Ära imetle," lausus Aino pääle tervitust, võttes koduselt istet. „Ma tulin sulle vastust tooma... Kõik see, millest sulle kõnelesin, oli lollus... puha lollus..."

„Ma ei mõista sind," kehitas noormees õlgu.

„Seda, et ma olen muutnud oma meelt," jätkas Aino, aga ta hääles helises nukruse ja kibeduse varjund. „Minust ei saa kunagi kunstnikku... Kord palusid sa minu kätt, kuna ma sulle vastuse võlgnesin... Nüüd tulin sulle teatama, et olen muutnud oma otsuse..."

Raimundi silmad lõid särama. Ta vaatas lõpmata härdalt Aino otsa, ent vaikne nukrus helises hääles, kui lausus:

„Sa oleks pidand teatama seda varemalt... Muide, seda, et oled kunsti maha jätnud, sest üksnes viimasel puhul oleks võind sust saada mu abikaasa... Ent praegu... praegu on see hilja..."

„Kuidas?.. Sa peaksid teadma, et ma kunstist olen otsustand loobuda üksnes sinu pärast."

Aino valetas; ta arvas, et Raimund seda märkab ja punastas.

„Ma armastasin sind,“ lausus Raimund. „Kõik, mis sa eales tegid, näis mulle hää ja armas. Ja ka su soov, et sust saab näitlejanna, oli mulle väga armas, kuigi ma ei ole esteet. Ja ma võtsin kõik abinõud käsile, mis ligistaksid sind su sihile... Aga oled mõtelnud kunagi, mis on see läind mulle maksma, kuigi pummelduse teel direktoriga? Ma olen ohverdand neil joominguil direktoriga kõik oma vähese vara sinule ja su kunstile... Nüüd olen teind isegi võlgu, ja kui need makstud, vast siis ehk võin mõelda sinu omamise pääle...“

Aino püsis üllatetuna. Ta oli ikka pidand Raimundi rikkaks, kes omast küllusest ohverdab talle ivakese. Kuis oli see teisiti! Siis ei võind tulla nende abielust ikkagi midagi, sest ta ei taha elada vaese mehe kõrval. Oh ei! Oli hää, et ta ei teatand talle veel direktori jultumust, soovides teda oma otsusega rõõmustada.

„Sa oled siis otsustand mitte näitelavale minna... minu pärast?“ päris Raimund, kuna ta hääl õnnest värises. „Sa oled seda otsustand... minu pärast?“

„Ei, ma ei tea veel,“ kogeles Aino. „Kuid kõik võib olla... Ma mõtlen veel järele.“

Nad vaikisid kaua. Siis kõnelesid muist asjust. Nagu mustad ringid tekkisid Aino silma ette küsimismärgid: Mis teha? mis teha? Ohverdada kunst vaesuselle, vaiksele perekonnaõnnele? Või ohverdada perekonnaõnn ja armastus kunstile? Oo, kui raske see oli, eriti, kui

nägi Raimundi oma ees, kelle kogu olemusest hõõgas talle vastu armastust ja õnne.

Kui Aino lahkus, langes Raimund istmele. Ta tundis, kuis lõid meelekohtil nagu väikesed vasarad ja ta sosistas täis meeleheidet:

„Nüüd tahtis ta olla minu, kus olen vaene... vaene kui kirikurott...“

3.

Sellest päevast algas Ainos võitlus, võitlus kunsti ja puhtuse vahel, sünnitades ta hinges meeleheidet, ahastuslikku piina. Ta ei võind kunagi otsuselle jõuda, millise seisukoha võtta, kõikudes omas otsuses siia ja sinna. Ta tahtis näitelavale, iga liige, iga närv püüdis sinna, kuid...

Ah, see ohver oli liig suur! See oli enam, kui ta võis. See oli enam, kui ta tahtis ja tohtis. Ja kas tasub kunst selle? Saab ta kord õnnelikuks, saades näitelavale ja olles teadmises, et ohverdas oma ülima vara kunsti väärjumalalle? Saab kunst kinni kasvatama selle haava, mis ta südamesse lööb see hetk, mil ta ohverdab oma armastuse kunstile?

Sääl oli inimene, Raimund, kes teda armastas pööraselt, ja kes soovis talle õnne igal hetkel. Ja see suuremeelne inimene tahtis talle ohverdada oma armastuse ka siis, kui ta teadis, et ta läheks temale kaduma. Ta ohverdas talle oma vara, juues selle läbi, selle vara, mis võis talle Ainot anda ja mitte talt võtta. Ja nüüd riisus see vara talt ikkagi Aino.

Aino mäletas, millise vastuse sai kord kellegilt härralt, tunnustamata kirjanikult või

kunstnikult, kes ei kuulund boheemkonda, kui ta sellele avaldas soovi, saada näitlejaks. Ta sai vastuse:

„Küllalt ohvritest kunstile, kui see viib inimkonna hukatusse, aga mitte õnnele. Kunst on kumiir, kellele ohverdab inimkond oma parimad tütred. Kunst on vampiir, kes imeb inimkonna ajust üdi. Kunst on iidol, kelle preestrid — kunstnikud — õpetavad inimkonnale, kuis hukkuda. Vaadake neid langenuid naisterahvaid, kes kunagi olnud ooperitrupis statistid, vaadake neid maalijate modelle, kes pärast kuhugi ei kõlba kui ainult tänavalle, vaadake neid varjetee baleriine ja lugematа hulk teisi, keda loond „kunst". Kuna neist mõnigi on annud teistele lõbuks surematа kuju, näituseks modellides, mis aastasadu kunstigaleriides teistele ülimat naudingut pakub, on ta ise, elava ihu ja hingega vastikumas mustuses pidand oma kunsti nimel roojastet elu lõpetama. Seda teeb kunst."

Ent ei, ent ei! Aino tahab olla ise surematuks pildiks, kogu oma tuksuva südamega, igatseva hingega. Ta tahab, et teda ennast austetaks, aga mitte tema loodud kuju, tema varju, tema peegeldust. Sest temas eneses peab kehastuma kunstnik ja modell üheks surematuks meisterteoseks. Ei, mitte üheks, vaid sadandeks. Ja miks mitte ohverdada selle pärast oma puhtus, mis ei ole ju ometi muud midagi, kui üks langev leht selles lilles, mis asetetakse kunsti altarille?!

Kord, aastasadade eest, ohverdas Kristus Kolgatal end inimkonnale. Ent on möödanend

aastasadu ja nüüd on ülim jumal kunst, ei mitte mõni teosoofiline dogma, vaid kunst, sest ka kunstis peitub hing ja ta nõuab usku. Tahab kannatada, vaevelda, tahab lasta end risti lüüa uueks ülestõusmiseks — näitelaval.

Mida ligemalle jõudis direktori tähtpäev, seda enam võitles Aino eneses. Kui see möödub, see saatuslik päev, võtab direktor teise ja siis?.. Lõpeb unistus, murdub noor lill — ta süda, ja ta on tühine, igapäine, kui ennegi, kui teisedki, kui kõik.

Ühel päeval ei kannatand enam välja, vaid läks sinna... Ta läks kui surmamõistetu, kahvatuna ja nukrana. Tundis, kui oleks too kuritöö, mida tuli siia korda saatma, ent ometi ei suutnud pageda. Ta oli kui selleks määrat. Ta ei võind teisiti. See oleks ta surm.

Ta mattis puhtuse igaveseks.

4.

Aino ärkas iharuse kuristikust.

Öö oli. Kumas kusagil punane tuluke. Aino hõõrus silmi ja äigas üle otsa. Mis on juhtund? Kus ta viibis? Ent äkki silmas oma kõrval paksu, lihavat kogu, musta karvase rinnaga, ja teadvuseäike lõi ta aiju: see on ta timukas! see on su hukutaja! Kui kole! Kui ilge! Aino surus pää käte vahele ja nuttis.

Kuid rahustas end, et teda mitte äratada. Kuis põgeneda siit? Ta ei julge enam ühelegi otsa vaadata. Talle näis, nagu irvitaks see lamp, need seinad, need toolid. Mis tegi ta enesega? Mis ootas teda? Tas ärkas nagu vast nüüd teadvus, kui koleda, kui julma sammu

oli ta astund. Ta oli end müünud kui hetäär, kuigi kunsti pärast. Põgeneda, ära siit! Põgene, põgene, õnnetu inimhing!

Aino tõusis tasa direktori kõrvalt, kes magas nii mugavasti pääle oma rüveda iharuse täitmist. Ja need rasvased huuled olid teda suudelnud! Kui jäle, kui ilge! Ja need rasvased tömbid sõrmed, mida tegid paksud kuldsõrmused veel vastikumaks, olid teda sülelend, olid tema puhtuseõit rüvetand! Kui kole, kui ilge! Ja olid hõõrund ta põsed õhetama selle pügat lõuaga ilguri tüügaspaled! Milline hirm! Ära siit! Põgene, põgene, õnnetu inimhing!

Aino asetas värisevail käsil riided selga, viimasel ponnitusel hinge tagasi pidades. Nagu varas pidi ta siit põgenema, tema, keda oldi riisut. Nagu lind tahtis ta lennata üksindusse ja kaugusse, puhtusse ja austusse. Ainult ära siit, ära siit! Ainult oma puhtuse jätab ta siia, kõige parema osa enesest, sest tal ei ole pääle puhtuse midagi, ei midagi.

Aino ehmatas: magaja nagu liigahtas. Ent kõik jäi rahulikuks ja Aino astus tasa ukse poole. Ta jõudis õnnelikult kotta, keeras ukse lahti ja pea jahutas ta pääd niiske öine tänavatuul. Ta vaarus nagu unes koju, valu puusades, valu liigetes, piiritu valu südames. Oli uppund ta puhtuseõis ühe ihara mehe joovastusse.

5.

Algul püüdis Aino meeleldi kõrvale hoiduda direktorist, eriti Raimundist. Kuis suutis ta noormehele otsa vaadata pääle seda, kui oli muutund ta hinge haljendav ristikhein äratal-

lat rohuks! Ent mida ligemalle nihkus kuupäev, mille andis direktor tähtajaks, et kui ta ei andu selleks ajaks, siis võtab teise näitlejanna — mida ligemalle nihkus too kuupäev, seda enam valdas teda soov: saada tasu selle eest, oma rüvetet puhtuse eest, saada seda, mida ta üle kõige ihaldas ja mille pärast ta langes.

Imelik näis Ainole, kui ta püüdis trehvata direktori, et see meeleldi püüab hoiduda temast kõrvale. Ta ei teind vähemalt ise mingit katset Ainole lähenemiseks; ta ei annud mingit märku ei kirjalikult, ega teiste läbi, et Aino võis kätte saada oma osa. Ajalehis avaldeti juba teatrite sügisesed repertuaarid, olid juba avaldet eelteated teatrite hooaegade avamise esiõhtute kohta. Millal võis Aino niiviisi oma osa kätte õppida?

Sääl kohtas ühel päeval direktori tänaval. Talle lõi kui kuuma leili näkku, kogu ta keha hakkas värahtlema põlgusest ja jälkusest. Ta tundis tema ette astudes kui rätsepp, kes teind töö ja nõuab arvet. Ent rahustas end ja ütles kindlal häälel, milles kuuldus veidi irooniatki:

„Paluksin oma vaeva eest härra direktorilt lubat osa.“

Direktor tõstis algul kulme, siis tegi mõtterikka miimika ja lausus:

„Tõsi, preili... olin peaaegu unustand... see on... unustand teile öelda, et... hm... et sentimentaalsete osade kujutajana on meie teatri palgat dramaturg Västriku soovitusel teatrikooli õpilane preili Miller... Vabandage!“

Aino püsis põrutetuna. Ta ei uskund omi kõrvu. Nagu läbi udu hõljus temas teadvus:

sa oled annud oma parima ja sind on petet!.. Siis aga lausus, lausus eneselegi võõral häälel:

„Aga teie lubasite ju selle koha mulle... selle eest...“

Direktor tõstis jälle kulme, tegi mõtterikka ilme ja lausus siis:

„Kas tõesti?... Ah ja!... Tuleb meele... Kuid uskuge, see ei ole ju minu süü, kui teie selleks ei kõlba... see on... kui teil selleks anne puudub...“

Aino tahtis direktorille karjuda, et miks ta seda siis temale kohe ei ütelnud, kui ta temalt küsima läks, kas tal üldse annet on või mitte, kuid ei suutnud sõna lausuda kange sisemise liigutuse tõttu. Tal ei ole annet! Ja miks siis talle valeteti?.. Tal ei ole annet!.. Miks teda siis riisuti? Kui valus oli seda kuulda, eriti nüüd, kus ta, uskudes omma andesse, oli ohverdand selle ande pärast oma elu! oma õnne! oma tuleviku! Raimundi!

„Teie olete siga, siga, siga!“ hüüdis Aino hüsteeriliselt.

Tundes möödaminejate imestand pilke endal, pööris Aino direktorille selja ja läks edasi... nagu painajalikus unes, nagu palangus... Tal ei ole annet!.. Ja ometi oli ta ohverdand usus omma andesse oma au, oma ülima vara — näitelava Iidolille!

Aino vaarus koju, ja sääl, olles oma üksikus toakeses, valgus silmist pisarate-jõgi, kui tulisädemed, mida lõi halastamata raudsel käel ta silmist välja kunsti julm Kumiir.

Valge hirm.

On valge talv: kõik kohad on tuisat. Hulk päevi langes lund metsadelle, mägedelle, orgudelle kui riisi. Maa on kui hangund, välju katab nagu pehme valge sammet, puie okstel ripuvad otsekui valged villapuhmad, aga taevas on tuhkjas, ähm ja läbipaistmatu kui matt klaas. Väljadel puhub vinge tuul hundi hulvet, uste pragudes vuhiseb, kuna lumi krudiseb jalge all kui siidi vill. Hommikuti puistab päike kahvatand kulda puie latvadelle, nii et need näivad kui kollaste salpeetri-mägede tipud. Õhtuti killub päiksesära tuhandeil härmatisnarmaste hõbenõeltel. Kuid mustad ööd ja valged päevad aina tuisutavad, tuisutavad.

Ühel sarnasel talvel aastate eest nägin nägemise, mille mälestus juba tundub õudsena. Ma elasin tol ajal maal. Pikil talveõhtuil lugesin fantastilisi raamatuid, mis täis julmi nägemusi, õudseid viirastusi, mis mind ära viisid reaalsest elust ja mu noores ning vastuvõtlikus hinges kasvatasid kartust ja usku üliloomulikku ning kõiksugustesse inimhinge ilmutustesse. Õhtul kartsin minna talu juurest kaugelle, sest mulle näis, et keegi mu taga kõnnib, et keegi mu kuklasse hingab, aga ööseti, vaadeldes läbi akna mustavasse hämarusse kui surmakuristikku, näisid lumised puud valgetesse linadesse

rüüt kooljatena, kuna mu vari seinal hõljus kui munk surmariigist. Neil öil, tõmmates vaiba üle pää, ei saand ma magada, hingata, tundes, kuis mingi painaja mu rinnal lasub, oma karvase käega mu suu sulub. Siis olin täis ahastust kui see, kes elusalt maha maet ja kes hauas ärgates kirstukaant enda pääl tunneb.

Ühel päeval, veebruari lõpul, pidin minema oma sõpru vaatama, kes elasid metsataguses Sarapuu talus. Nende, mu sõprade, isa oli sel aastal jõulukuus jäljeta ära kadund. Ta oli läind koormaga linna turule, aga säält tuli hobune vaid tühja reega tagasi. Arvati, et teda teel röövlite poolt ära tapeti, kuna ta korjus ära peideti. Et kogu ümbrus selle roima tõttu oli hirmul, ei usaldand ka mina minna üksinda läbi metsa. Võtsin seltsiks hoovikoera Karu, kes oli tugev ja suur kui hää sälg. See oli Sarapuu talu kadund omaniku käest ostet. Mäletan, kuis see koer esialgu igal võimalikul korral tagasi oma endise omaniku juure jooksis. Ühel päeval sai ta aga oma kadund peremehe käest hää keretäie peksa; sest saadik oli koer nukker, hulus ööseti kurvalt, ega ei usaldand kunagi enam maja lähedusest kaugele minna.

Oli karge talvepäev, kui kodust läksin. Oli valge ja vaikne; loodusest oli kadund kõik kära kui surnukirstu juurest. Külm õhk näpistas mu põski punetama. Astusin läbi metsa, tallat teerajal, sest mõnda päeva ei olnud lund sadand. Mõlemil pool teed olid längus lumetortide all raskund puude oksad. Kõik oli kui

tarretand, hangund, ja ma astusin vaikses mõtluses, koer aga mu kõrval.

Siis hakkas sadama. Algul külvas taevas mu riietelle väheseid lumetähekesi, mis olid kui valgest paberist välja lõigat; siis langes lund järjest paksemalt, lahmakatena; lõpuks nagu külvati tuhande nägemata käega valgeid konfette. Pea muutus lumesadu tuisuks ja mattis tee. Kuid mul oli mets tuntud ja ma läksin umbes. Mõni minut hiljem sai tuulest maru, mis meeletu vilinaga hundas, jagades armuta hoope, lüües okstelt maha lumelahmakaid. Ikka enam ja enam lailas lund; näis, kui langeks taevast maha õudne ja viirastuslik surmatund.

Jõudsin lagedalle ihmjale platsile. Lagendik oli täis valgeid valle, mis õõtsusid kui vahulised lained. Tuul tõstis ja rullis lumekangaid, kandes neid kui hiigla-laaste. Sääl sirutas end mõni skeletlik puu ähmase taeva poole; oksad krobisesid vastamisi kui surnu kondid. Kaugemal näisid hanged kui suitsevad, laavat sülgavad vulkaanid. Hirmsalt hoigas mets maru löökide all, ahastuslikult hulusid ja nutsid puud. Ja näis, nagu kisuks keegi võimsa käega hauast tõusnud kooljate ümbert valgeid linu. Mul hakkas õudne. Mis kihas, kahas ja hulvas mu ümber? Oli see matusekellade helin? Oli see munkadekoori laul? Oli see vägeva külma liturgia?

Ma kaotasin sihi. Olin kui mõistmata, äraseletamata paika sattund, mis näis saladuslik kui Tiibet. Läksin edasi, aga tuisk tormas mulle vastu ja maru suudles mind jäiste huultega. Tuisulakad lõid mulle vastu nägu ikka

valusamalt; ma ei suutnud lõpuks enam õieti hingata ega oma ette näha. Oli see mets? Oli see tuulehulve? Ei! See oli meeleheitlikus olemisevalus karjuv inimkond armuta Saatuse hoopide all.

Äkki kuulsin, kuis koer hulus mu taga kaeblikult, üksikult. Ma vaatasin tagasi. Vaevalt tundsin koera ära. Kutsusin teda enese juure. Koer ei tulnud, vaid hulus edasi. Hulus õudsena, ahastuslikuna, kohutavana. Mis tähendas see hulve? Miks ei tulnud ta minuga? Ma lähenesin koerale. Ta hulus üksiku, tuisukallistustes oleva puu all, mis oli kui aastasadade metsa viimane puu.

Panin näpu koera kaelarihmast läbi ja tõmbasin teda enesega. Kuid koer kiskus end tagasi. Siis lõi mu pähe mõte, et koer ehk aimab, kuhu ma lähen ja ei tule seepärast kaasa. Sel põhjusel kutsusin koera teiselepoole. Kuid ka see oli asjata. Siis kutsusin teda tagasi — asjata.

Meid piiras nagu mingi surmavõru, nägematu ja saladuslik, millesse koer kartis astuda. Ja üksinda ei söandand ma edasi minna ses marus, mis kees kui meri, sajus, mis kattis maad kui surilina, langes piiskade kaupa kui sula tina.

Siis silmasin, et koer, kogu kehast vabisedes, pistis pea lumme, nagu tahaks ta sinna peitu pugeda. Mu põlved vabisesid ja mind valdas mingi hirm. Ma olin lugend, et koerad surma lähedust aimavad. Ma ei julgend taha vaadata, kartes näha surma.

Ei julgend edasi minna, kartes surma vastu tulevat.

Veri tardus soontes ja ma püsisin paigal kui laev, mis ajujäässe külmand.

Ja siis nägin, kuis koer hakkas kahe käpaga hange auku kraapima, nagu tahaks ta endale kaevata hauda või varjupaika, kuhu pugeda meid piirava julma hirmutise eest. Tundsin ainult, kuis hambad lõid plaginal vastamisi.

Mis teha? Mis võis tulla?

Siis silmasin, et koer august, mis kaevand, midagi püüdis välja kiskuda. Sääl pidi midagi takistuseks olema. Võib olla, et sääl oligi põhjus, miks koer edasi ei tulnud, vaid hulus? See mõte julgustas mind.

Et selguselle jõuda, kummardasin ja haarasin millestki kinni.

Kuid järgmisel silmapilgul karjatasin ja kargasin hirmunult tagasi.

Mulle näis, et surm ise oma luise valge käe mulle vastu sirutas, millest kinni haarasin.

Nüüd ei olnud mu hirmul enam piiri. Hakkasin jooksma haruldase viledusega. Tahtsin olla kerge kui tuisk, kui suits. Mulle näis, nagu jookseks valge käsi ise mu kannul, et must kinni haarata, et mind tagasi tõmmata julma surmariiki.

Peatasin alles talu ees. Alles siin kadus mu hirm ja mulle tuli mingi mõte.

Võtsin labida ja kutsusin sulase ühes. Siis läksin tuldud teed tagasi, ilma et seekord vähematki hirmu oleksin tunnud.

Ma leidsin kerge vaevaga koera metsalagendikus üksiku puu all, ja hakkasime kaevama.

Lume alt tuli välja inimese korjus; see oli koera endine omanik.

III.

Ahasveerus.

Kaugel, all hõõguva taevalaotuse, kus rändasid pilved kui karavaanest kõrbe eksind üksikud kaamelid, valgendasid majad, nagu sinnatänna visat elevandiluust mänguvürflid.

Sääl oli Jerusalem.

Lähenes linnale Ahasveerus, astudes teel, mis edasi roomas hallina maona, läkastades hallist tolmust.

Vaarus edasi raugana Ahasveerus kui vigane koer, kes järele lohistab purustet liikmeid. Ta hoidis mullakarvalises käes saue, aga higipiisad langesid üle näo, mis oli kollane kui palavik ja eluta kui puunikerdus, lumivalgesse habemesse.

Ta lagipääd kõrvetas ülalt päike, valades sinna otsekui tilkade kaupa sula vaske. Ta jalgu põletas liiv alt läbi kulund sandaalitaldade, nagu kõnniks ta tulistel sütel.

Läks edasi Ahasveerus.

Niisama, nagu kõrvetas teda kuumus väliselt, nõnda põletas teda piiritu valu seestpidi: ta hing oli kui vaeva-haav, mis kunagi kokku ei kasva; ta süda oli kui lõhkend maa, mida ükski kokku ei suru.

Ja oli nii raske ja kurb.

Jõudis esimeste majade juure.

Askeldas tänaval inimrühm. Peatusid eesliajajad ja eeslid. Istusid uste künnistel naised kui väsind linnud, silmad pärani. Aga seas inimrühma lõid kaks Rooma sõdurit, kes paenduvad kui leopardid, kaht juuda noortmeestorja piitsadega, mis vartel ringlesid kui ussid. Püüdsid ülemäärasel ponnitusel noormehed tõsta hiiglapuud. Kuid asjata oli nende vaev: puu oli kui suured juured ajand maa sisse, pidades säält kinni kui kotkaküüned saagist. Ja oli nii raske, nii raske ja kurb.

Ühines Ahasveerus teiste päältvaatajatega. Kuid ükski nendest ei läind abiks suguvendadelle, kartes roomlaste piitsa. Aga noormeesteorjade silmis sädelesid pisarate-kalliskivid, ja nende veresooned otsaesisel olid valmis lõhkema.

Ja mäletas Ahasveerus:

— — — — Kunagi, põhjatus minevikus, kui ta osutus veel surelikuna — tuli talle vastu heebrealane, kes kandis vaeva ja murede koormat. Ja nagu neilgi noormeestel, sädelesid ta silmis pisarad, ja nagu neilgi noormeestel, olid ta otsa ees veresooned paisul, ringlesid, valmis lõhkema, aga ta pää kohal samased teotuse- ja valu-ussid.

Kuid mis kõikide hirmsuste hirm: Ahasveerus ei olnud talle abiks!

Alates sellest päevast rändas Ahasveerus läbi ärkvel päevade ja öö unede kaugest minevikust kaugete tuleviku-udude poole, rändas, ilma et oleks surnud, rändas, ahastuslikus hinges pakitsev iha: saaks surra! saaks pääseda igavesest-igavesest vaeva-rännust!

Kuid Ahasveerus oli tollest päevast alates — surematu juut! — — — — — — — — — —

Äkki selgus Ahasveerusele surematuse saladus — nüüd, kus ta hing täis härdust kõige maise kannatuse vastu, nüüd, kus ta täis kaastunnet vaevatute ja koormatute vastu.

Ja sündis nii:

Tõstis Rooma sõdalane piitsa, tõstis, et lüüa alanduse ja teotuse pitsateid koormatute ja vaevatute ihule.

Sääl kargas Ahasveerus sõdalase juure, kargas kui meeletu piitsast kinni veel enne, kui see langeda sai, ja karjus lõhestavalt kõikide vaikivate kivide eest:

„Äraneet roomlased! Kui ma ei jaksa ka tõsta seda puud, et aidata õnnetuid, siis . . . siis jaksan ma õnnetuile määrat hoopi vastu võtta...“

Ja kui tõusis piits teist korda, oli ta ringi pöördult sõdalase käes ja ta vaskne vars purustas Ahasveeruse otsaesise. Ja langes maha ja suri Ahasveerus — surematu juut...

Aphrodite.

Attika maakonna päälinnas Athenas elas nelisada nelikümmend üheksa aastat enne Kristuse sündi, mil Arthaphernese võitja Kimon, Miltiadese poeg, Küpruse saarel suri, Phidiase õpilane Leonidas. Too oli noor, ilus, kastanjapruunide lokkidega ja õrnade näojoontega mees, kes pani oma noore elu Pallas-Athene altarille. Kuna ta oli andekas ja rikas, ei ihaldand teda üksnes hetäärid, vaid nii mõnigi prefekti tütar oleks olnud õnnelik tema naiseks saades.

Kuid Leonidase silmad olid vaid kunsti jaoks: töö oli talle kaitseks kirgede vastu kui Heraklese kilp. Päevad läbi töötas ta kuulsa Phidiase töötoas, ümises Homerose, Hesiodose ja Pindarose luuletusi ning lõi uute vastvalmind meisterteoste kõrvale uued, ikka paremad, täiuslikumad kui endised, valades oma hinge loomingusse, nagu valab päike tulimerd väljadelle.

Elas Athenas tol ajal lesknaine Kalvia, kes oli ilus, noor ja rikas. Ta oli oma maja kiviaia tagant, õiterüüsse ehit õlipuude varjust, ammu heitnud sädelevaid pilke Leonidaselle. Ta püüdis teda ammugi võita Sokratese sarnase kõnega, kellelt oli õppind mõtteteadust; niisama oma kehailuga ja rõivaga, kandes sel-

jas kallist tuunikat ning õlekarva jalgade varbail kuldsõrmuseid. Kuid Eros ei kuulnud teda: Leonidase süda oli ja jäi ikka veel Amori noolest haavamata!

Nüüd oli Kalvia meeleheitel. Teda rõhus maha ränk kurbus ja ta ägas oma kire tules, mässava hinge maruhoogudes. Üks pilk, üks naeratus Leonidase poolt näis temale niisama võimata, kui hakkaksid laulma Odeonis laulujumalad.

Sääl juhtus, et Himoni asemik Perikles tellis omale Phidiaselt Aphrodite kuju. Phidias usaldas töö Leonidaselle, kes pidi ise valima mudeli, et kuju saaks võluvam kõigist senninähtuist. Ja Leonidas otsis mudelit, algul Akropoli foorumi, Pnyxi juures, rahva kogumispaigast; siis rändas Spartasse, Megarasse ja säält tagasi tulles Piräuse sadamasse, mis asetub Alkionuse- ja Astiuse-nimeliste sõrvede vahel. Siin nägi ta Numidia, Egüpti, Frigia ja Etiopia naisi, Euphrati, Induse ja Oronti naisi ning Britania, Gallia, Fönikia, Persia ja Rooma naisi. Kuid ükski ei kõlvand mudeliks, sest ükski polnud parem kui Akropoli Diana. Ning nõnda tuli Leonidas Athenasse tagasi niisama targalt, kui säält läks.

Kalvia kuulis Leonidase lugu ja talle näis, et Fortuna ise aitab teda. Tõsi, ta teadis isegi, et ta nõnda võluv ei ole, et ta kõlbaks Aphrodite kuju mudeliks, kuid tal oli nüüd vähemalt võimalus Leonidase ees alasti esineda. Ja Kalvia, täis armund naise kavalust, otsustas end Leonidaselle mudeliks pakkuda ning kõiki oma armastuse võitmise saladusi kasutada, et

kas või ainsaks korraks noortmeest saavutada. Kalvia uskus, et ükski mees ei suuda vastu panna alasti naisele, kui ta on täis andumuse võluvust, — ja miks ei pidand ta siis kasutama Leonidase ees alasti esinemise võimalust?!

Ja Kalvia võttis teraspulga ja kirjutas vahatahvlikesele kirja ning saatis ta siis orja Theoklusega Leonidaselle. Ta kirjutas: ta on kuulnud, et nagu Amor laotab hommikuti purpurvõrgud üle maa, nõnda on saatnud Leonidas omad käskjalad laiali, kes otsiksid Aphrodite mudelit. Ta ei ole ilus, kuid ometi võiks Leonidas korraks heita oma pilgud tema kehale; kui ta vaatleb teda nagu päike, kes saadab kiiri läbi ööseina maa pääle, siis ehk hakkab ka tema, Kalvia, Leonidase vaate ees hiilgama. Lõpuks palus jumalaid Asklepiost ja Küprist kaitseda Leonidast ning palus end järgmisel koidikul oodata.

Leonidas oli üllatet ja ta heitis eneselle ette, et tal juba varemalt ei tulnud meele Kalviat silmitseda. Ja viimane lootus valdas Leonidase: nüüd saavutab ta soovit Aphrodite ehk ei kunagi.

Võidnud end Aaria rohtudega, ilmus Kalvia koidikul Leonidase töötuppa kui Vesta pühakusse. Siin oli eebeni puust nikerdusi, danaiidide, Miltiadese, Themistoklese ja teiste büste; oli kulda, pärleid, vaske, ambrat, turkoosi ja safraani ilustusis. Kalvia võttis pääst diadeemi ja laskis tuunika langeda purpurist põrandavaibale laotet tiigrinahale. Paljastus ihu, mis oli valge kui lumi Alboni mägedelt; jäid vaid

jalga hõbedast taldadega ja kullaga tikit rihmadega sandaalid.

Leonidas vaatles: ta ees püsis naine, millist ta näind vaid unistusis. Ta unustas suu lahti kui Kapena värava. Siis ütles Kalvialle, et tarvitab teda mudeliks. Naine ei uskund oma kõrvu; ta vaatles kujurit pilguga, mis puistasid hõbesädemeid, nagu kuukiired laineil kildudeks purunedes. Ta unustas oma tuleku eesmärgi ja lahkus täis õnne joobumust, nagu oleks Bachus ise talle imefalerni annud, mis ta kurbuse hajutas, aga ta hinges lainetasid tunded, nagu lainetab korallimets merisügavuses. Ta teadis nüüd vaid seda: Leonidas armub temasse ja võtab teda siis muidugi kui naist, sest kui tal on silmad, siis on tal ka hing. Ja Kalvia oli õnnelik, et ta ei võrgutand noortmeest üheks korraks, vaid võidab teda — igaveseks.

Tollest päevast alates hakkas Leonidas Frigia marmorist Aphrodite kuju moduleerima. Ta töötas nõnda suure innuga, et ta keelgi oli lukustet hammaste taha, aga oma raudse tööriistaga näis ta kui Hermes Heroldi kepiga. Algul vaatles ja imetles ta Kalvia kehavorme, kuid mida enam kujunes Aphrodite-koopia marmorist, nagu kunagi Aphrodite-jumal merivahust, seda enam pööris ta oma tähelepanu kujule. Kalvia oli pettund ja ta küsis Leonidaselt, kuna ta silmad olid armukadedusest märjad kui kaks järve:

„Miks vaatled sa üksnes kuju, aga mitte mind?“

„Armastan teda ja olen kurb, et pean tast lahkuma," oli nukker vastus.

„Nõnda võib vaadelda üksnes Oziris Isida pühakuju!" hüüdis äkki Kalvia, kuna armukadeduse kired temas ärkasid kui metsloomad, keda äratand Orpheuse laul.

„Ja," kinnitas Leonidas ja ei pöörand enam tähelepanu Kalvialle.

Nüüd mõistis Kalvia, et ta oli hiljaks jäänd. Ja ta heitis endale ette täis meeleheidet: miks püüdis ta teda igaveseks võita, kuna ta oleks võind teda hetkeks saavutada, kui oli soodne aeg — nüüd oli aga kõik hilja! Kuid ta lohutas end teadmisega, et pea viiakse Aphrodite Leonidase töötoast ja siis pöörab ta jälle tema poole, elava, ihu ja hingega Aphrodite poole.

Saabuski päev, mil Aphrodite Periklese juure viidi. Kuid tollest päevast, mil kuju püstiteti valgete lintidega ja loorberi okstega ehit päädega preestrite juuresolekul, ei huvitand Leonidast kodus enam miski. Ta viibis alati Periklese kojas, et joobuda purpursel foonil asetseva Aphrodite ilust. Aga kui ta ööseks pidi lahkuma, siis hulkus väljas kuldse Heliose ilmumiseni, et siis uuesti Periklese kotta minna.

Kuid Kalvia süda lõhkevas armastuses oli kui tulijärv, mis ajas üle kallaste.

Kui Phidias nägi, et ta õpilast ei rõõmustand kuulsus, rikkalik tasu töö eest ega kiitus, siis küsis ta temalt nukruse põhjust. Leonidas ei saland Phidiasele. Siis otsustas Phidias noortmeest päästa: ta kõneles Perikleselle ja see kinkis Leonidaselle ta Aphrodite tagasi.

Tol päeval, mil noormees kuju omas töötoas püstitas, oli tema suurim õnnepäev.

Kalvialle aga oli too päev õnnetuse päevaks ja ta näis tollest ajast kui matuste jumalanna Libitina. Ta viha, mis oli siiamaale ta tundelaineil ujund kui külm kala, muutus äkki tiibadega kotkaks ja lendas ühel ööl, mil hõbedane Selene pilvi varju kadus, kujuri töötuppa Kalvia kujusse. Sääl põlesid veel Korinthi vasest jalgel lambid ja Leonidas uinus oma armsa Aphrodite läheduses.

Kalvia teadis vaid üht: see pidi surema, kes temalt röövind ta armastetu! Ja kui ta siis ka ei saavuta Leonidast, siis... siis võtku teda Odysseuse naine Penelope!

Kalvia haaras vaskse vasara. Käis hoop — ja Aphrodite purunes, pudenes tuhandeks tükiks.

Leonidas kargas üles. Üks pilk — ja ta mõistis kõik. Viha lõi kui tsenturius sõjariistaga ta näo siniseks ja ta haaras piigi.

Kuid saatuslik löök suri ta musklites: ta ees seisis alasti elav Aphrodite!

Leonidase käsi lasi sõjariista langeda, ja ta haaras täis kirge Aphrodite oma kaenlasse.

Naisest, kelles seitse roojast vaimu.

Ja naine, kelles oli seitse roojast vaimu, käis Tema järel. Aga Tema ei vaadanudki naise pääle.

Seda enam ihkas naine tema vaadet.

Aga tema ei kõnelendki naisega.

Seda enam ihkas naine Teda kuulda.

Aga Tema elas naisest kaugel oma jüngrite seas.

Seda enam ihkas naine tema lähedust.

Ja naine seltsis teiste naistega, kes olid Tema mõrsjad, sest nad olid puhtad. Ja naine oli teda nähes õnnelik.

Kuid Ta kadus ühel päeval naise silmist. Ja kuulis naine: Ta oli läinud variseeri juure. Ja veel enam kuulis naine: Teda ei suudelnud variseer, ei võtnud Ta jalast sandaale ja ei võidnud neid.

Siis mõtiskeles roojane naine, et on paras aeg ja ta läks sinna maija. Ta langes Tema ette, võidis Ta jalgu kalli salviga ja ütles:

„Su lähedus kui karastav ojavesi puhastab mind kõigest mitteolulisest. Ole minu peigmees!"

Aga Tema vaatas kurvalt naise otsa ja ei lausund sõnagi.

Siis kordas naine:

„Ole minu peigmees!"

Aga Tema vaikis ikkagi. Siis ütles naine: „Kas ma ei ole ilus ja kas ma ei pane oma ilu su jalge ette? Kas mul ei ole iha ja kas ma ei suru seda sinu pärast maha? Kas ma ei olnud uhke ja ometi alandasin end ja tulin su järele? Kas ma ei olnud ihne ja ometi ostsin salvi, et su jalgu võida? Kas ma ei olnud tige ja ometi olin su vastu hää?“

Nüüd ütles Tema:

„Ma tean, sa ohverdad mulle oma seitse roojast kallikest. Aga neid ma ei taha. Ohverda ka see kõige kallim kallikene minule!“

Siis vastas naine nukralt:

„Issand! Ma olen roojane, mul ei ole pääle seitsme roojase kallikese kedagi muud ohverdada. Võta mu must elu oma puhta koidu altarille — ja ole mu peigmees!“

Kuid Tema pööris nukralt naisest kõrvale ja ütles:

„Kas sa tahad tõega patu ja roojusega selle jalgu pesta, keda su hing igatseb? Kas sa tahad tõega ahnuse, valu, õeluse, iha ja teiste roojustega seda osta, kelle järgi su hing igatseb?“

Ja kui naine nägi, et Kristus tema kõige kallimad annid ära põlgab, hakkas ta meeltheites nutma. Aga naise pisarad langesid Tema jalgele.

Siis võttis naine omad juuksed ja kuivatas Tema jalgu omist roojaseist pisaraist.

Sääl pöördus Tema naise poole ja ütles:

„Iga pisaraga puistasid sa oma patuseemet endast, et saada puhtaks. Saa mu mõrsjaks!“

Marche funèbre.

Olen surnud...

Olen surnud ja leban haigevoodis, leban elutuna linadel, mis külmad ja valged kui lumi. Mu näol on igavese vaikimise, igavese tardumuse ilme ja ma vaikin kui ealgi, kunagi enne.

Olen surnud ja ei ärka kunagi mustavail öil, kuldseil päevil, purpurpunaseil hommikuil. Ei helenda kunagi mulle tuhandevärviline, tuhandeheliline aas. On kustund mulle igaveseks kuldne päike, hõbedane kuu, tähtede sädelevad kalliskivid.

On hangund mu seedimise orgaanide refleksid, ei kõnni mu jalg, ei liigu mu sõrm, ei tõuse, ei lange mu laugude valged tiivad. Leban kangena, elutuna ja mu mälestused, mu unistused on langend ammu korjustena unustuse haudadesse.

Leban oma möödund elu kohal kui kustund majakas surnud mere kohal. Leban — külm ja kange.

Olen surnud...

Minu armsam nuttis minu laiba ees, nuttis ahastuslikku nuttu, aga ta nutt oli kui ohkav tuul, aga ta hädaldav palvehääl kui unistuste ohke, kui mu hinge kaja.

Oh Igavene Isa, oh Igavene Isa, — miks ei ärka ma armsama ahastusliku vaate all, nagu ärkavad lilled, esimesed kevadised lilled päikese kuldseist kiirist?

Naised pesid mu laipa, nutunaised riietasid mind, ja nüüd olen kui peigmees kirstus. Olen kui peigmees ja ootan viimast teekonda, teekonda sinna, kust ei tule tagasi ei keegi kunagi, ei iialgi.

Kaks küünalt põleb mu kohal, aga aknast vaatab sisse kuu. Ja nukralt piiravad mind pärjad, aga lilled pärgades — valgete, purpurpunaste ja siniste hüatsintide kellukesed — helisevad leinalaulu.

Minu armsam nutab minu laiba ees, nutab ahastuslikku nuttu, aga ta pisarad langevad mu kangend kätele kui külmad sädemed, aga ta nuuksumised on kui endiste nuuksumiste kajastused.

Minu armsam nutab minu laiba ees, nutab ahastuslikku nuttu.

Mind tõstetakse, mind kantakse...

Mu taevastes on igavene öö, mind piirab igavene pimedus. Olen omas kirstus, kinnise kaane all ja tean: mind kantakse, mind kantakse!

Mind tõstetakse, mind tõstetakse...

Nüüd olen mustal surnuvankril, mille ees mustad hobused, mille ümber mustas mantlis mehed. Nüüd saadavad mind sõbrad ja tuttavad ja mõrsja.

Mind veetakse, mind veetakse...

Löövad leinakellad leinalaulu kiriku tornis.

Iga löök — üks pisar. Iga löök — üks tilk musta leina. Helisevad leinakellad matuste koraali.

Mind veetakse, mind veetakse...

Mind õnnistetakse, mind õnnistetakse ees Kristuse pildi. Lein täidab mu armsama silmi pisaratega, nagu täituvad õiekarikad hõbedase kastega.

Olen kirikus ja mu kuju peegeldub armsama silmades, mu kuju — võõras ja kange, kui ealgi enne.

Olen kirikus, abitu ja võimetu kui siis, mil toodi mind siia — ristimisele. Siis kanti mind siit vastu — elule, nüüd — igavesse olematusse!

Saaks ma karjuda, saaks ma karjuda — ma kisendaksin elajalikul häälel, häälel, mis tungiks läbi kõigi luust ja lihast!

Saaks ma liigutada, saaks ma liigutada — ma kargaksin välja kirstust, kargaksin välja ja tantsiksin kirstu kaanel, tantsiksin — elu tantsu!

Nüüd aga... nüüd aga leban — kange ja elutu.

Olen surnud...

Olen surnuaial ja mind lastakse hauda.

Mind lastakse hauda ja mu pääle visatakse mulda. Tean, tean: mu armsam viskab ja mu sõbrad.

Mul on kitsas, mul on kitsas... Ja pime... Ja pea lahkuvad mu sõbrad mu haua juurest ja ma jään üksi, üksi — igaveseks üksi ühes teiste korjustega.

O Päike, o vägev maailmade Jõud, o Valgus kõikide aegade lävel — suudle mind, suudle

mind läbi paksu mullase vaiba, suudle mind uuesti ellu!

O Päike, o vägev maailmade Jõud, o Valgus kõikide aegade lävel — suudle mind, ma ei taha hukkuda, ei taha mädaneda mu korjus, ei taha ussidest söödud saada mu süda!

Suudle mind ellu, o Päike, et oleksin su igavese valguse vastuhelk! Et ärkaksin lillena su kiirte all! Et ärkaksin ussina, kärnkonnana — ainult anna elu!

Minus hukkub maailm, aga ühe maailma lõpp on teise algus.

Olen surnud ja leban hauas.

Leban kirstus ränga mulla koorma all. Mu ümber on hulk korjuseid hulkade haudade labürintis.

Mind piirab igavene pimedus, igavene tühjus. Ainult mu mõte liigub sinna-tänna.

Ainult mu mõte, ainult mu mõte küsib: öö, igavene öö — oled sina neeland igavesed valgused? Öö, igavene öö — neelad sina ka mu viimase kustuva mõtte?

SISU.